

Avsender:
NESODDEN HISTORIELAG
C/O Erik Jakobsen
Kirkeliveien 22
1454 Fagerstrand

Sopelimen

NESODDEN
HISTORIELAGS
ÅRSSKRIFT

2025

VIL DU BLI MEDLEM?

Det koster 350 kroner per år.

Kontakt kasserer Hanne Sigurdsson,
telefon 930 17 321 | epost hannesig79@gmail.com –
eller betal til Nesodden historielag, konto 0531.08.37492.
Medlemsmøter og turer er gratis og du får *Sopelimen* til-
sendt. Sopelimen kan kjøpes eller bestilles fra Follo
museum, follo.museum@mia.no.

Er du interessert i Nesoddens historie?

Vil du ha kunnskap om steder, personer,
tidsepoker, kysten, landsteder og næringsveier?

Nesoddens historie foreligger i tre bind, utgitt mellom 1979
og 2005. Første bind dekker historien fra de eldste tider til
cirka 1800 er skrevet av Terje Schou og Jon Ola Gjermund-
sen. Andre bind, skrevet av Christian Hintze Holm, hand-
ler om perioden 1800–1930. Harald Lorentzen har skrevet
siste bind som går fram til cirka 1989.

PRISER:

Prisen er 200 kroner per bind. Alle tre bind 500 kroner.

Kontakt Kari Østvedt:
telefon 932 49 274 eller epost k-oestve@online.no

Sopelimen

NESODDEN
HISTORIELAGS
ÅRSSKRIFT

2025

Redaktører:

Kari Østvedt og Jorunn Aasterud

Opplag: 600

Grafisk form: Ford formgivning

Trykk: Kraft Digitalprint AS

NESODDEN HISTORIELAG

www.nesodden-historielag.org

Epost: erikjakobsen@outlook.com

STYRE 2025–26:

Leder Erik Jakobsen, Kirkeliveien 22,
1464 Fagerstrand 48223392

Sekretær Barbro Helgesen, Bjørnelia
61, 1453 Bjørnemyr 48884901

Kasserer Hanne Sigurdsson, Eikåsveien
38, 1459 Nesodden 93017321

Styremedlem Kari Østvedt, Solside-
veien 29, 1452 Nesoddtangen
93249274

Styremedlem Stein Turtumøygard,
Solbergveien 13, 1459 Nesodden
95125625

Styremedlem Lise Granerud, Midtveien
138, 1458 Fjellstrand 48100875

Varamedlem Jorunn Aasterud, Øvre
Utsiktsvei 2A, 1450 Nesoddtangen
90502467

Varamedlem Stein Arne Eriksen,
Bjørnemyrsvingen 33,
1453 Bjørnemyr 90091188

Varamedlem Ann-Turi Ford, Hellaveien
66, 1458 Fjellstrand 97640814

Forsidebildet viser kong Harald og
biskop Kari Aakvåg på vei ut av
kirken etter jubileumsgudstjenesten
søndag 21. september 2025.

(Foto: Johannes Havig-Gjelseth, Amta)

INNHold

Kari Østvedt: Nesodden kirke
feirer 850 år 4

Christian Hintze Holm:
Nesoddens middelalderkirke 7

Gjermund Kolltveit og Ann-Turi
Ford: Veiene presten tok fra
kirken og ned til Bunnefjorden 18

Stein Turtumøygard: Robart Løes
– Kunstneren, Kongen, Konsulen. . 31

Åste Eggen: Fra Fjellstrand skoles
historie (opprett) 36

Karin Bjørnstad: 150 år med
skole i Fjellstrand krets 42

Jorunn Aasterud: Livet i Ommen . . 52

Arild Drolsum: Folkeopplysnings-
rådet og Foreningsnytt 75 år. 58

Eivind Bratlie: Steinøksfunn på
Bekkbråtan. 63

Kari Østvedt: Utvandringen til
Amerika fra Norge og Nesodden . . 69

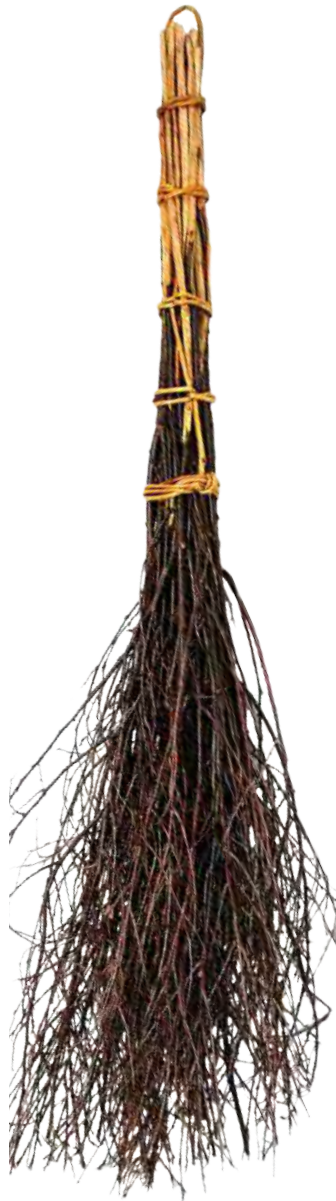
Harald Lorentzen: Et gammelt
industriminne 75

Stein Turtumøygard: Historien om
Hesteløkka 78

Barbro Helgesen: Historie-
fortelling for barn 84

Lise Granerud: Husmannsdagen
2025 87

Lars Eivind Bjørnstad: Nabolags-
huset Storegården Linaro 90

LEDERENS FORORD

Det er ikke overraskende at Sopelimen kom ut i år også. Som alltid er den velredigert og gjennomført. Våre redaktører gjør en kjempejobb. TAKK!

Nesodden historielag er med der ting skjer på Nesodden. Vi er flere som stiller opp på møter og samlinger, både i kommunens regi og i andre organisasjoner. Vi søker samarbeid for å identifisere oppgaver og løse dem. Vi uttaler oss når vi blir spurt, ja, også uspur.

I forbindelse med kirkejubileet er begge kirkestiene, både den fra Gjølfe og den andre fra Haslum nede ved Solbukta, opprustet. Det er ryddet vei, satt opp nye skilt, klopper og bruer, slik at kirkefolket og andre kommer fram. Dette er skjedd i samarbeid med Nesodden turlag og med hjelp fra kommunen. Veldig bra!

Vi er med i Storegårdens venner Linaro, som jobber for å redde huset med den flotte beliggenheten på Blylaget. Sparebankstiftelsen har gitt penger for å sikre at huset kan restaureres og tas i bruk. Vi håper Nesodden kommune vil støtte aktivt opp i dette arbeidet, siden de eier stedet. Vi er også med i utviklingen av Varden leir.

Fundingrud-huset brukes og skinner innvendig og utvendig. Hagen rundt står åpen for alle. Arbeidet i hagegruppa gjør at vi kan beundre velstelte bed, lære om de gamle plantesortene, og turgåere kan slå seg ned på benker finansiert av Kiwanis.

Historielaget har rusleturer i ulike deler av bygda. Husmannsdagen ser ut til å bli en tradisjon. Vi arrangerer foredrag og omvisninger. Skoleelever er blitt en ny målgruppe. Kunnskap om bygda spres. Dette er folkeopplysning av beste slag. Klokketårnet er blitt malt og skinner.

I oktober blir det medlemsmøte på Sandvang, og Svestad-samfunnet er tema. Slik følger vi opp arbeidet med å treffe innbyggerne i mange deler av Nesodden hjemme, i dobbel forstand.

Jeg ønsker alle en fornøyelse med årets utgave av Sopelimen!

Erik Jakobsen, styreleder i historielaget

850-årsjubileum for Nesodden kirke

AV KARI ØSTVEDT

Aets utgave av *Sopelimen* handler mye om kirken og hvordan jubileet ble feiret.

Christian Hintze Holm, en av forfatterne av Nesoddens historie, tegner et riss av bygda fra de første menneskene bosatte seg her. Han plasserer kirken både i bygda og i den nasjonale historien, gjennom vekst og nedgang, pest og reformasjon. Det var skiftende livsvilkår for befolkningen, endringer i maktforhold både for kirke og kongemakt.

Nesodden historielag markerte jubileet med en vandring langs den nytrimmete kirkestien fra Gjølfe til Hokholt gård, der Bjerve bor. Gruppen kom fram i rett tid før ordfører Cathrine Kjenner Forstrand åpnet utstillingen, og kirkens kantor, Ingeborg Christophersen, spilte fløyte. Bålsuppe ble kokt på gårdens egne produkter.

Vi viser i dette heftet utvalgte bilder fra Leiv Bjerves utstilling av egne foto av kirken, fra interiør og dens ytre. Han har fanget stemnin-

ger i nattemørke og dagslys, fullmåne og tordenvær.

Historielaget og turlaget har også hatt vandringer hele veien fra Gjølfe til kirken og fra Haslum gård ved Solbukta langs den andre kirkevisittraséen. Nesodden menighetsråd har stått for et variert og annerledes jubileumsprogram. Anne Felberg har ledet arbeidet.

Kong Harald viste sin ære for den gamle middelalderkirken ved å komme til festgudstjeneste 21. september. Kirkebenkene måtte forbeholdes spesielt inviterte, men nesoddfolket møtte tallrikt fram på kirkebakken.

Midt i august var det duket for roferd og gjestebud. Hvorfor ro? I over 600 år måtte Nesodden-presten ta seg over fjorden for å holde messe i Oppegård kirke, som var annekskirke under Nesodden. Nå ble prest og ordfører i Nordre Follo rodd over fjorden på gjensitt, eskortert av Svartskog spelmannslag. I Kirkevika ventet jubileumskomiteé og menighetsråd og femti frammøtte med kaffe og boller.

Over: Kong Harald på vei ut av kirken etter jubileumsmessa søndag 21. september.
Under: Sokneprest Kristine Skree Kristiansen og jubileumskoordinator Anne Felberg.

Foto: Christine Lund

Scene fra teaterselskapet De utvalgte storslåtte forestilling.

«En magisk stund» sier flere av dem om denne presteferden på Bunnefjorden. Så startet ferden med to bunadskledde ordførere og de to prestene i en ekvipasje med to hester og åpen vogn til jubileumskirken. At det er nye tider nå, vises ved at både prester og ordførere er kvinner.

Så var det høymesse og stort gjestebud for 100 personer på menighetshuset.

I september ble den katolske skirken med gangdag løftet fram. Prest og menighet gikk i middelalderen i prosesjon rundt åkrene og velsignet jorden. Nesodden-gruppa De utvalg-

te hadde laget en forestilling som ga gamle ritualer nytt liv. Publikum ble invitert til en nattevandring med et sanselig og musikalsk møte mellom menneske og natur ...

Siste søndag i september var det konsert viet musikk og tema fra middelalderen. Roar Hartung har skrevet verket «Magnus Martyr», som hadde urframføring med Nesodden og Frogn kammerkor. Konserter og gudstjenester har til fulle vist klang og kraft i det nye orgelet, som er finansiert gjennom en storstilt spleis. Kirkejubiléet har gitt bygda et varig minne.

Nesoddens middelalderkirke

Av CHRISTIAN HINTZE HOLM

Nesodden er ikke verdens navle, og opp gjennom historien har halvøya aldri vært noen stor og rik bygd. Likevel fikk folket her reist en av de om lag 300 steinkirkene fra middelalderen vi kjenner til i landet vårt. Og kanskje var det paradoksalt nok en viss fattigdom eller mangel på ressurser som gjorde at vi har fått beholde den opp gjennom århundrene. I denne artikkelen ser vi på hvordan Nesoddens kirkehistorie henger sammen med noen av de store trekkene i vår nasjonale historie.

Nesodden har aldri vært den feitesteste landbruksbygda. Men i områdene omkring kirken er det god jord, og man mener at de aller eldste gårdene kom nettopp her. Nesodden hadde da vært befolket i mange tusen år allerede, helt fra våre områder inngikk i kjerneområdet for det vi omtaler som Nøstvet-kulturen i den eldre steinalderen. Det har vært sagt at dersom funnene på Glenne-gårdene rett over grensa til

dagens Frogn kommune hadde vært kjent før Nøstvet-funnene – Nøstvet ligger jo i Ås, på den andre siden av Bunnefjorden – så hadde det like gjerne hett Glenne-kulturen. Men i tusenvis av år klarte steinalderfolkene seg med det de kunne sanke, jakte og fiske.

De første jorddyrkerne kom først godt og vel et par tusen år før vår tidsregning, eller omkring for 4500 år siden. Etter hvert, men over svært lang tid, utviklet dette seg også til fast bosetting. Det tok nok ytterligere mer enn et par tusen år, slik at vi er framme ved begynnelsen av vår tidsregning. Trolig var det først i form av noen fellesbosteder. Og da er vi sannsynligvis også her i denne delen av bygda, i strekket fra Sørby og sørover mot dagens kirkested. Særlig Løes-gårdene innover her og området omkring prestegården peker seg ut som et sannsynlig samlingssted for en slik flokkbosetting.

Når vi kommer om lag midtveis i det første tusenåret, begynner det vi

Illustrasjon: Selma Eriksen (fra boka «Nesodden kirke 1175-2025»)

Kirken slik den kan ha sett ut som nybygd, uten tårn og med klokke i støpul.

kan oppfatte som gårder å etablere seg, og dermed konturene av det vi kan oppfatte som et lite bygdesamfunn. Med det kommer behovet for å ordne ting seg imellom, og da nettopp med det begrepet vi kjenner som et «ting», og for å samles til ritualer og feiringer. Disse institusjonene, om vi kan kalle dem det, er knyttet nært sammen med hverandre, og det fant sikkert sted ved den sentrale gården eller de sentrale gårdene, eller i nærheten. Her har man spekulert i Løes-navnet, som kan føres tilbake til det norrøne Ljóðhúsar, som kan oversettes til noe slikt som folkesamlingssted.

Da nærmer vi oss naturligvis bakgrunnen for at kirken ligger nettopp der den ligger. Før vi begynner å bygge den, sann mot slutten av 1100-tallet en gang, kan vi se litt på forutsetningene for det.

Først folketallet. I dag har vi tre kirker på Nesodden, med en befolkning på om lag 20.000. Det er et godt stykke fra det vesle samfunnet som vokste fram på Nesodden i århundrene fram mot og omkring tusenårsskiftet, og som på et tidspunkt – trolig i løpet av 1000-tallet – satte i gang med å bygge den aller første kirken.

Fra de første gårdene og fram til år 1000 har antallet gårder økt til et 20-tall, men hver av dem sikkert med nokså mange mennesker. Og flere mennesker betød nok større

behov for problemløsning, og dermed en styrking av samlingsstedene.

Noen tall for folkemengden i disse hundreårene har vi naturligvis ikke, men generelt var det en betydelig folkevekst i landet gjennom vikingtiden og gjennom høymiddalderen, fram til Svartedauden gjorde enorme innhugg på midten av 1300-tallet, og gjenvendende pest og ulykke holdt tallet nede helt til omkring 1500.

På landsbasis antar vi at folkemengden omkring år 1000 var et sted mellom 100.000 og 200.000, og at dette tredoblet seg fram mot pesten. På Nesodden antar vi at det så sent som i år 1500 ikke var stort mer enn 100 mennesker. På det meste før pesten hadde det kanskje vært tre ganger så mange, etter en økning fra de om lag 20 gårdene omkring tusenårsskiftet. Og folketallet var ikke tilbake igjen på nivået fra før pesten før på 1700-tallet.

Uansett – det var ikke mange den gangen om å sette i gang med noe så ambisiøst som å bygge kirke. Da må vi se på hva det var som ledet fram til et slikt prosjekt.

BAKGRUNNEN FOR KIRKEBYGGING

Vi tenker kanskje på innføringen av kristendommen som noe kongene hadde med seg og dermed innførte, med Olav Trygvassons kamper omkring tusenårsskiftet og endelig

Olav Haraldssons fall på Stiklestad i 1030; det som skulle gjøre ham til Olav den Hellige. I virkeligheten var nok dette en mye lengre prosess, som tok til med alle impulsene man fikk fra det kristne Europa fra 800-tallet av. Her på Nesodden, som andre steder, levde nok nye og gamle forestillinger side om side i nokså lang tid. Men med Olav Haraldsson kom oppbyggingen av et kirkelig apparat, og en tvang til å underkaste seg den nye troen. Etter hvert ble nok dette også noe folk tok til seg, selv om det kanskje bare gikk ut på at den religionsutøvelsen de allerede hadde drevet i lang tid ble ikledd en ny form.

Men om det var sånn eller slik, så var dette bakgrunnen for at man på et eller annet tidspunkt på 1000-tallet ville bygge en kirke. Det var ingen tradisjon for å bygge i stein, så dette var helt sikkert en trekirke, og da sikkert en form for stavkirke.

Det er slett ikke noe unikt ved at det selv på nokså små steder kom opp slike. I alt antar vi at det på det meste var så mye som 1000 stavkirker her i landet. I løpet av middelalderen ble det reist vesentlig færre steinkirker; snaut 300. Men allerede omkring 1650 var antallet utjevnet – dels fordi mange av trekirkene var blitt erstattet av en steinkirke, men mest fordi de som var av stein selv sagt hadde mye bedre forutsetninger for å bli stående.

Og det er rimelig at bygningen for

den nye troen ble plassert der man kanskje allerede i århundrer hadde samlet seg i religiøs og kanskje annen fellesskapssammenheng. I alle fall i den tidlige tiden var jo dette gjerne bare en ny innpakning av den gamle troen. Denne første trekirka vet vi ingenting om, men vi kan få et bilde av det om vi tenker på en av de enkelte utgavene av de stavkirkene som er bevart i dag. Ett enkelt rom, båret oppe av fire søyler som sto direkte ned i grunnen og med stående bord mellom, sparsomt belyst, med jordgulv der man sto rett opp og ned.

Når det kom en ganske solid steinkirke bare mer eller mindre hundre år etter den første trekirka, i en sparsomt befolket bygd som Nesodden, så kan det kanskje være en indikasjon på at det de først bygde var enkle greier. Men det er en ren spekulasjon. Vi har fremdeles ikke en nøyaktig datering av vår kirke, og 1175 er kanskje det beste holdepunktet så langt. Det ble skapt et håp om en nærmere datering da trerester ble avdekket i konstruksjonen ved arbeidene på kirken i 2023, da all pussen ble litt hardhendt blåst av. Men disse var langt fra store nok til å muliggjøre årringsdatering.

1100-tallet var en urolig tid. Hundreåret fra Sigurd Jorsalfars død i 1130 kjenner vi som borgerkrigstiden, da en rekke grupperinger og kongsemner kjempet om makten. Her på Østlandet var folk kjent

Prekestolen er fra sent 1500-tall eller tidlig 1600-tall. Den har vært overmalt og er restaurert. Leiv Bjerve har i anledning feiringen av 850-jubileet laget en fotoutstilling. Historielaget har fått lov til å presentere tre av disse i Sopelimen.

for å støtte bispepartiet, baglerne, opp mot birkebeinerne. Nå var det også slik at konge- og kirkemakt hadde begynt å sette seg. Dermed kom plikter både til å betale skatter og avgifter til dem, og til å bygge og ta vare på kirke og prest. Ikke minst var det av betydning at tienden ble innført.

STEINKIRKEN BYGGES

Det var neppe mer enn et par hundre mennesker her på den tida steinkirken kom til. Steinbyggerne ble i stor grad hentet fra utlandet, for dette var ikke en kunnskap bøndene her satt med. Det var stor innvandring til Norge av slike håndverkere i middelalderen. Her ute kan håndverkere fra håndverkerlagene – eller bygghyttene, som det kaltes – fra Clemenskirken, Mariakirken og St. Hallvardsklosteret innerst i Vika ha vært involvert. Dette vet vi ikke, men vi kan uansett anta at det var lokalbefolkningen som måtte slite med grovarbeidet – og det var nok mest av det.

Lenge var steinkirkene fra 11- og 1200-tallet de eneste som var bygget av stein, for etter Svartedauden ble det ikke mye av dette materialet. Slike kirker kom det først noen ganske få nye av på 16- og 1700-tallet, og så temmelig mange på 1800-tallet. Her ute skulle det gå om lag 700 år før det ble bygget en ny bygning som ikke var av tre. Det var ute på Steilene –

om vi ser bort fra hovedbygningen på Røer gård, men den er strengt tatt en tømmerbygning, forblendet med tegl. Vi hadde ett merkelig unntak på vestsida av Nesodden; Persilengen, et steinhus trolig fra 1700-tallet som dessverre ble godkjent revet for ikke lenge siden.

Nesodden kirke og hele dens historie er fyldig beskrevet i Ann-Turi Fords bok fra 2024. Vi kan ta et langt steg videre, til de nye begivenhetene i den større historien som fikk konsekvenser hos oss.

SVARTEDAUDEN

Det første virkelig store og dramatiske som inntreffer, er naturligvis den store pesten på midten av 1300-tallet – Svartedauden. Mer enn halvparten av befolkningen gikk med i denne og de påfølgende rundene med pest. For nasjonen førte dette til økonomisk nedgang og etter hvert tap av selvstendighet og egen norsk kongemakt, ettersom inntektene som var grunnlaget for adel og kongemakt falt bort.

For kirken medførte pesten ikke minst at svært mange prester døde. Mye av det økonomiske grunnlaget forvitret her også, og mange kirkebygg forfalt ettersom det ikke var folk til å ta vare på dem. Men kirken som institusjon forsvant ikke på samme måten som kongemakten; den hadde en oppbygging og et apparat som kunne overleve selv om

man mistet folk og inntekt.

Pesten bidro til at kirken kunne skaffe seg mye mer jordegods. Dels ved at folk ga bort jord i et håp om å sikre seg liv og helse – eller kanskje et bedre liv etter døden, og dels ved at kirken kunne kjøpe opp masse jord som ble ledig eller lite verdt.

Her hos oss på Nesodden førte folketapet til en sammenslåing som skulle vare i mer enn 500 år. Det var ikke lenger grunnlag for to prester i de to nabobygdene på hver side av Bunnefjorden; Nesodden og Oppegård – eller Gerðaruðin, som bygda tvers over fjorden var kalt. Dermed måtte nesoddpresten ta seg av nabokirken. Dette ble en samhörighet som i kirkesammenheng varte helt til 1937. Denne samhörigheten var også årsak til at Nesodden og Oppegård ble én kommune da lokalstyret ble opprettet gjennom formannskapslovene i 1837. I administrativ sammenheng varte foreningen av Nesodden og «annekset» Oppegård frem til 1915.

REFORMASJON OG KONGEMAKT

Den neste store historiske begivenheten var naturligvis reformasjonen i 1536/37. Før reformasjonen satt kirken med svær jordeiendom. På Nesodden utgjorde dette tre fjerdedeler av all jorda – dels ved presten her ute, men først og fremst de kirkelige institusjonene i Oslo: Mariakirken og cistercienserklosteret

på Hovedøya. Med reformasjonen gjorde kongen alt dette til sitt kongegods.

Trosskiftet medførte også endringer i selve kirken. Nå ble ritualene endret, selv om det nok også her var en glidende overgang så lenge de gamle prestene fremdeles. I middelalderen hadde messen foregått på latin, men det var det jo få som begrep noe av. «Hoc est corpus meum, domini, filii», sa presten i nattverdsordene (dette er mitt, herrens, sønnens legeme). «Hokus pokus filiokus» hørte folk. Man skulle falle på kne og korse seg hver gang presten nevnte Kristi eller Marias navn. Og det var sikkert mørkt og kanskje røykfullt. Med reformasjonen forsvant latinen. Og i interiøret ble nok kirken også en del annerledes. Men alt dette er fyldig beskrevet i Ann-Turi Fords bok.

Her – ved reformasjonen – er vi kanskje ved den første korsveien hvor det at vi ikke ligger i historiens hovedstrøm, har bidratt til at kirken ikke forsvant. Eller kanskje er det den andre gangen: Vi antok jo at årsaken til at steinkirka kom når den kom, var at den aller første stavkirken var svært enkle greier, som ikke kunne stå så lenge. Det finnes jo noen staselige stavkirker en del andre steder i landet, og vår her ute var neppe noe i nærheten av det.

I byene medførte reformasjonen at de aller fleste middelalderkirkene

ble revet og erstattet av nye kirkebygg. Oslo hadde omkring år 1200 fem steinkirker. Om vi ser bort fra Gamle Aker kirke, som strengt tatt ligger utenfor det egentlige gamle Oslo, er ingen av dem bevart. Men her hos oss ble kirken altså stående.

Og med den bevart kan vi hoppe nesten et par hundre år videre fram, til året etter avslutningen av den store nordiske krig i 1721. Den dansk-norske krigsdeltagelsen på 16- og 1700-tallet hadde skapt en voldsom statsgjeld, og for å dekke den hadde dansk kongen grepet til kirkegodset og kirkene. En rekke kirker ble rett og slett solgt. I 1700- og 1800-tallets Norge var over seks hundre kirker på private hender. Slik kom også Nesodden kirke i

Med det er vi framme ved et nytt viktig trekk i vår nasjonale historie, knyttet til utviklingen av institusjonene i lokalsamfunnet. Allerede fra 1700-tallet ble enkelte viktige lokale enkeltoppgaver ivarettatt av lokalsamfunnet, i form av «kommisjoner» innenfor de enkelte prestegjeldene. Det gjaldt skolevesenet, fattigvesenet og en del veioppgaver. Mye av dette var sentrert rundt kirken, og sognepresten sto helt sentralt.

Med formannskapslovene i 1837 ble alt dette og mere til samorganisert i kommunene. Nå lå ansvaret for en rekke oppgaver hos kommunens ordfører og de lokale folkevalgte representantene. Om disse riktignok

strengt tatt ikke var valgt av folket som sådan, for stemmeretten tilhørte det lille mindretallet voksne menn med egen eiendom, så var de i alle fall valgte. Og for tredje gang skulle Nesoddens middelalderkirke bli berget av mangel på ressurser.

KIRKE TIL SALGS

Den 10. april 1860 var gårdbrukeren og representantskapsmedlemmet Johan Hansen Grøstad på oppdrag for kommunen med en uvanlig fullmakt. Det skulle holdes auksjon, og han skulle handle på kommunens vegne. Det var ikke noe vanlig skrot som ble frembudt denne gangen – det var intet mindre enn Nesoddens den gang omkring 700 år gamle kirke som skulle under hammeren. Johan Grøstad hadde fått representantskapets fullmakt til å by på kirken.

Vi må se litt på bakgrunnen for dette. Det var sogneprest Julius

Over: Altartavlen er fra 1715 og viser Jesu siste natt i Getsemane
Til venstre: Dåpsfatet er trolig laget i Nederland på annen del av 1600-tallet. Hovedmotivet er Jesu dåp. Langs kantene finner vi at Gud velsigner dåpen, og engler lovsynger Gud. Vi finner også Adam og Eva, de fire evangelistene og deres symboler.

Jarmann som hadde fått rede på at kirken var til salgs, allerede året før han ble prest i bygda i 1858. Sognepresten var fremdeles en viktig figur i lokalforvaltningen, og det var han som ble drivkraften da kommunen tok ansvar for bygdas kirke. Den hadde forfalt kraftig gjennom årene i privat eie.

Jarmann var en svært aktiv prest, og han hadde forsøkt å overbevise en svært skeptisk kommunebestyrelse. Nå måtte de benytte anledningen til å kjøpe kirken på bygdas vegne. Den var jo bygdas sentrum – både verdslig og åndelig. Her møttes folk ved livets viktigste begivenheter – dåp, konfirmasjon, vielse og begravelse. Her traff man resten av bygdefolket, her kunne man spørre nytt og høre kunngjøringer og beskjeder fra lensmann og prest, her kunne man besøke sine døde på kirkegården. Nå var det på tide at almuen selv fikk råderett over bygdas viktigste institusjon. Den hadde forfalt gjennom mer enn hundre år i privat eie.

Presten møtte ikke noen entusiasme hos bygdas valgte menn. – Det var jo slik at kirken var i dårlig forfatning, og hadde man råd til å sette den i stand? Gårdbrukerne i kommunebestyrelsen ville jo ikke pådra seg større kostnader enn høyest nødvendig. Så de nølte. Og når man nøler, setter man ned en komité. Bernt Skoklefald og Johan Grøstad fikk i oppdrag å lage en skrift-

lig rapport om kirkens tilstand.

Kanskje ble denne lille komiteen overbevist, men like sannsynlig er det at det var prestens fortsatte pågang som fikk kommunebestyrelsen til å bestemme seg. Kanskje pekte han på den nye kirkeloven som fra 1851, som satte krav til kirkenes størrelse i forhold til folketallet. Slikt kunne jo ikke en privat kirkeeier oppfylle. I alle fall ble Johan Grøstad noen uker senere utstyrt med fullmakt og sendt av gårde på auksjon for å kjøpe kirke. Han måtte riktignok passe på å slå til bare dersom han kunne få den til «en moderat Priis».

Johan fikk tilslaget, og prisen var virkelig moderat – 40 spesiedaler. Det var mindre en mang en husmann kunne få for sin fattigslige stue. Forrige gang kirken var til salgs, hadde den kostet mer. Da hadde Johan Hallangen fått den for 100 daler, «efter Bud og Overbud». Men så var da også kirken i adskillig dårligere forfatning denne gangen. Prekestolen, altertavlen og døpefonten var malt over gjentatte ganger, og så ille ut. I de hele tatt virket kirken «meget forfallen og dessuten mindre hensigtsmessig». Hadde man kjøpt katta i sekken?

Noen år etter kirkekjøpet fikk man et forslag til utbedringer. For å få plass til det antallet mennesker som den nye kirkeloven krevde måtte det relativt kraftige ombygginger til, og disse ble prissatt til 1000 spesieda-

ler; 25 ganger mer enn det Johan Grøstad hadde kjøpt den for.

Og nå hadde kommunen mange nye krav å forholde seg til. Ikke minst den nye loven om Almueskolevæsenet paa Landet, som kom samme året som man kjøpte kirken. Kommunene kunne ikke lenger basere seg på omgangsskole. Krav om fast skole hadde riktignok kommet i den forrige skoleloven også, i 1827, men da bare én slik skole i bygda. Hos oss kom denne i 1830, på Jaer – i samme krets som kirken. Men med ny lov måtte man i gang med nye skolebygninger for alle kretsene. Den første kom på Myklerud i 1863, og så fulgte Persilengen (dagens Fjellstrand) i 1874 og Berger i 1875. Kirkegården hadde man måttet utvide, og jammen hadde ikke sognepresten fått dem til å bygge ny prestegård også – til bortimot 900 spesiedaler.

Oppi alt dette turte bøndene i kommunestyret ikke å sette i gang noen omfattende kirkeombygging. Flere måtte trekkes inn i avgjørelsen. Den 15. januar 1865, etter gudstjenesten, var alle bygdas gårdbrukere kalt sammen til et møte for å «yttre sin Formening», som det het.

I mellomtiden hadde Johan Grøstad selv blitt ordfører, så det var han som ledet diskusjonen. Den endte med at en mindre reparasjon fikk klare seg. En ny byggmester ble

hentet, og han mente det kunne skje til en langt lavere kostnad enn det som først var beskrevet.

Tiårene fra omkring 1850 var generelt en tid med stor kirkebyggeaktivitet, som følge av den nye kirkeloven og et kraftig økende folketall. Fra 1850 til 1900 ble det bygget 557 kirker, nesten like mange som i de foregående to hundre årene. I de neste femti årene, fra 1900, kom det bare halvparten så mange.

Mange middelalderkirker ble revet – både stavkirker og steinkirker. Det var nettopp tapet av stavkirker som i 1844 motiverte opprettelsen av Fortidsminneforeningen, og dermed grunnlaget for kulturminnevernet i Norge. Men her på Nesodden var det altså ikke omsorgen for det gamle som gjorde at vi fikk beholde det klenodiet fra middelalderen som Nesodden kirke er, men manglende kommuneøkonomi.

Når vi hører om hvor dårlig det står til på det holdet overalt i det rike landet vårt, kan vi trøste oss med at akkurat det noen ganger kan være til nytte. Hos oss gjorde at vi fremdeles eier vår del av det som er en nasjonalskatt for hele Norge – middelalderkirken på Nesodden.

Veiene presten tok fra kirken og ned til Bunnefjorden

AV GJERMUND KOLLTVEIT OG ANN-TURI FORD

Hvor gikk prestene fra Nesodden kirke til Kirkevika for å bli rodd over til annekskirka i Oppegård? Og hvor gikk de da båtene begynte å gå i rute fra Presteskjær?

Disse spørsmålene kom opp i forbindelse med jubileumsboka *Nesodden kirke 1175–2025*. I tillegg til å presentere ting som kom fram i boka, går vi her mer i dybden på traséene for de gamle ferdselsårene i området mellom kirka og fjorden. Vi har brukt gamle kart og andre lokale historiske kilder, og pratet med folk med lokalkunnskap. Særlig viktig er Bjørn Zapffe, som vokste opp like ved kirken. Som lokalkjent i området ble han våren 2024 med på en befaringslangt langs den gamle veien ned til Presteskjær, forløperen til dagens vei. Senere samme år gikk vi to (ATF og GK) opp den sannsynlige traseen for stien ned til Kirkevika,

altså fra tiden før brygga på Presteskjær fikk betydning.

Bakgrunnen for det hele er at prestene på Nesodden som kjent fram til 1937 hadde ansvaret for annekskirken i Oppegård. Den lå ved Bålerud på Svartskog, og er i kildene kjent som Gierdaruda kirke, en stavkirke, sannsynligvis fra 1100-tallet. Den ble revet i 1721 og erstattet av en tømmerkirke som sto ferdig året etter, og som i 1875 ble avløst av dagens Oppegård kirke. Det er mest sannsynlig at Oppegård ble lagt under Nesodden sogn i siste del av 1300-tallet, som et resultat av svartedauden. Mange gårder ble liggende øde og kirkene mistet viktige inntekter. Dessuten var mer enn halve pretestanden gått bort under pesten. Nedgangstidene gjorde at mange kirkesogn måtte slås sammen.

PRESTESTIEN

Dermed måtte presten på Nesod-

GPS-punkter som viser pretestiens trasé til Kirkevika.

den i flere hundre år bli transportert over fjorden til og fra Oppegård-side. Anslagsvis kan turen fra kirke til kirke under gode roforhold ha tatt vel en og en halv time. Når det var vanskelige eller til og med farefulle forhold på fjorden, for eksempel med usikker is i vinterhalvåret, tok nok turen betraktelig lenger tid.

Før dampskipenes tid var Kirkevika stedet presten ble rodd fra. Her var det ei slak, naturlig strand som ga gode forhold for å legge ut med robåt, og husmannen i Kirkevika hadde plikt til å ro presten over fjorden. I Kirkevika ble det tilvirket salt fra sjøvann i hvert fall fra slutten av middelalderen. Det har også vært båtbyggeri og vertshus der, og på grunn av beliggenheten med nærheten til kirken og de rike gårdene i nærområdet ble vika et viktig knutepunkt for kommunikasjon.

Men til saken: Hvor gikk presten

for å komme ned til Kirkevika? For han gikk, for han trengte ikke å ha med seg så mye på turen, og dessuten kom kjøreveier ment for hest og kjerre mye senere – for Nesoddens del antakelig tidligst på 1700-tallet. Det er altså en sti, kløvsti eller ridevei vi leter etter. To ulike kart, fra 1800 og 1802 (side 21), viser en sti som går fra prestegården ned til vika. Stien går først nedover i retning fjorden, altså østover, før den tar en slak bueform mot nord. Både kartene og selve terrenget viser at dette er den beste traseen; for å komme ned til vika til fots var det både lettest og kortest å gå der, istedetfor først å gå rett ned til sjøkanten og deretter følge det ulendte terrenget nord til Kirkevika. Bergformasjonene på kartene er ingen kunstnerisk frihet eller romantisk overdrivelse som noen ganger opptrer på gamle kart, men antyder reelle topografiske forhold, i alle fall kartet fra 1800.

UPRESIS BEKK

Men en detalj på kartene stemmer ikke: Den slake svingen eller buen mot nord er tegnet inn lenger ned og øst enn der den må ha gått. Den krysser i virkeligheten bekken lenger opp. Feilen skyldes at møtet mellom bekken og en mindre bekk fra sørvest, fra dalsøkket der dagnes nye kirkegård ligger, på kartet et tegnet inn for langt ned mot fjorden. Dermed får stien en upresis rute på beg-

Kart: Norgekart.no/Gjermund Kolltveit

ge kartene, som dessuten er svært like og må ha bygd på hverandre. De er begge tegnet av Hans Lemmich Juell, det siste sammen med Carl Wendel Bremer.

Da vi gikk for å finne prestestien i terrenget var den nokså tydelig i den øvre delen – riktignok hvis vi ser bort fra at landskapet nær prestegården og kirken er forstyrret av nyere veier og inngrep. Vi tror stien helt øverst fulgte traseen til Presteskjærveien, som vi kommer til snart. Den nederste tredelen var vanskeligere å identifisere, spesielt de siste meterne i det bratte terrenget ned mot Olastua i Kirkevika, som også er berørt av nyere veibygging. Ellers fulgte vi en intuitiv og «naturlig» trasé som etappevis falt sammen med både tydelige og gjengrodde stier. Vi plottet inn GPS-punkter på norgeskart.no underveis, og det resulterende kartet gir et overbevisende bilde av hvor prestene faktisk gikk gjennom århundrene (side 19).

Mange stier blir holdt levende etter at de har mistet sin egentlige funksjon, enten det er dyr eller tobeinte vandrere som har brukt dem. I tilfellet med prestestien er det interessant at den finnes inntegnet på kart også etter at Presteskjærveien kom, og til og med etter at Nesodd-presten ikke trengte å reise til Oppegård i det hele tatt. Vi finner den på kart fra 1825, 1885, 1886, 1920, 1934 og så sent som i 1963.

NÅR KOM PRESTESKJÆRVEIEN?

Da brygga på Presteskjær tok over for Kirkevika som anløpssted, mistet også stien til Kirkevika betydning. Det kom en ny vei mer eller mindre rett nedover i terrenget fra kirken til Presteskjær. Den ble en særdeles viktig vei for bygda, og Presteskjær ble den mest sentrale brygga på Nesodden. Den første båtruta på Bundefjorden kom i 1857, og damskipsrutene her var enerådende fram til slutten av 1800-tallet, da også oslofjordsida av Nesodden fikk damskipstrafikk. Men kan Presteskjærveien ha kommet før damskipstrafikken på fjorden?

I boka *Akershus fylkes veghistorie* fra 1954 kan vi under overskriften Presteskjærvegen lese at «vegen mellom Presteskjær ved Bundefjorden og Nesodden kirke er fra det 12. århundrede», og senere at «Presteskjærvegen ble innregistrert som offentlig bygdeveg nr. 3 ved den første roteinndeling i 1826» (side 211). Det første skyldes nok forfatterens manglende lokalkunnskap og kan ikke tas bokstavelig. At Presteskjærveien ble offentlig bygdevei er mer interessant. Det viser at veien var viktig, for ved rodeinndelingen ble bare to andre strekninger på Nesodden opptatt som offentlige bygdeveier: Hellvik–Berger og Hasle–Svestad. I rodeinndelingen, basert på veiloven fra 1824, skilte man mellom hovedveier og bygdeveier.

1800

1802

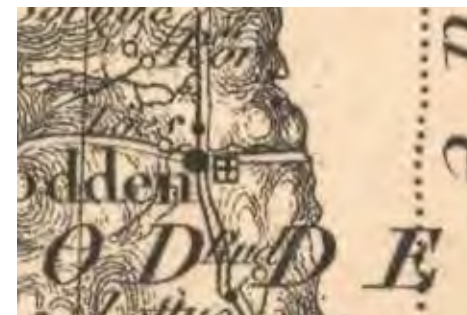
1825

1860

1870

1879

1885

1886

Et kart over Akershus amt fra 1825 viser et større mangfold av veier enn bare dem med offentlig status. Kartet opererer med seks slags veier: kongeveier, landeveier og store bygdeveier, mindre bygdeveier og gode rideveier, rideveier, fotstier og vinterveier. For Nesoddens del finner vi bare mindre bygdeveier, rideveier og fotstier. Til Nesodden kirke kommer det fra sør en «mindre bygdevei», mens det er tegnet inn en ridevei fra kirken ned til Kirkevika. Både klassifikasjonen som ridevei og traseen viser tydelig at dette er prestestien og ikke en ny vei til Presteskjær. Det samme kartet ble trykt i 1827. Men selv om det åpenbart er prestestien som er inntegnet er det ikke noe bevis for at en ny vei ikke hadde kommet, for kartene var nok ikke oppdatert på alle detaljer i hele det store amtet. Det som taler for at en ny vei kom omtrent på denne tida, er det nevnte poenget at Presteskjærvegen ble registrert som offentlig bygdevei. Dessuten har vi en opplysning fra 1823 om at Løes-gårdene fikk tillatelse til å bruke veien forbi prestegården til «Præste-Skierene» når de skulle frakte møllegods eller reise til byen (*Nesoddens historie* bind 2, side 145). At Presteskjærene nevnes må bety at det var dit de gikk, og ikke til Kirkevika.

I den nevnte boka om veihistorien i Akershus står det om Presteskjær brygge at den «antagelig har vært

«båtvor» fra det 12. århundre» (side 204). En *båtvor* er et gammelt uttrykk for en hellende steinbrygge. Igjen, dette kan skyldes at forfatteren ikke har visst om Kirkevika og dens betydning, og det er lite sannsynlig at Presteskjær har hatt brygge fra middelalderen, samtidig med at Kirkevika var et knutepunkt. Da er det mer tenkelig at Presteskjær gradvis tok over for Kirkevika i løpet av første halvdel av 1800-tallet. Et annet poeng er vinterveien på Bunnefjorden, som gikk fra Brevik og nordover forbi Presteskjær til Helviktangen, der den krysset over til Sjursøya, ifølge samme bok. Kanskje Presteskjær hadde betydning for vinterveien?

KIRKEVIKA ELLER PRESTESKJÆR?

Da den første båtruta på fjorden kom i 1857 er det i hvert fall lett å forstå betydningen av en vei til Presteskjær brygge. Eller? Hjuldamperen «Dragen», som gikk i rute på Bunnefjorden – riktignok bare noen sesonger – måtte bordes på fjorden; passasjerene måtte ro ut til den. Annonsene for båtruta viser at anløpsstedet er «Kirkevig». Da det i 1866 skulle komme en ny båtrute på Bunnefjorden, ble det skrevet at dampskipet «Neptun» ville anløpe Kirkevika (*Aftenbladet* 26/4). Men i annonsene for selve ruta senere på året står det derimot at båten legger

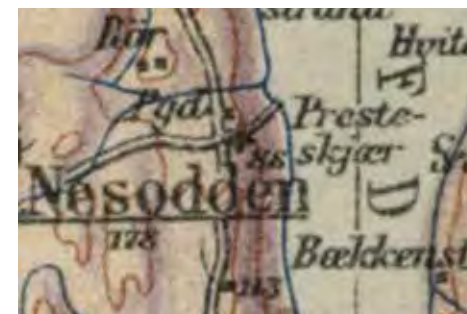
1887

1900

1906

1915

1920

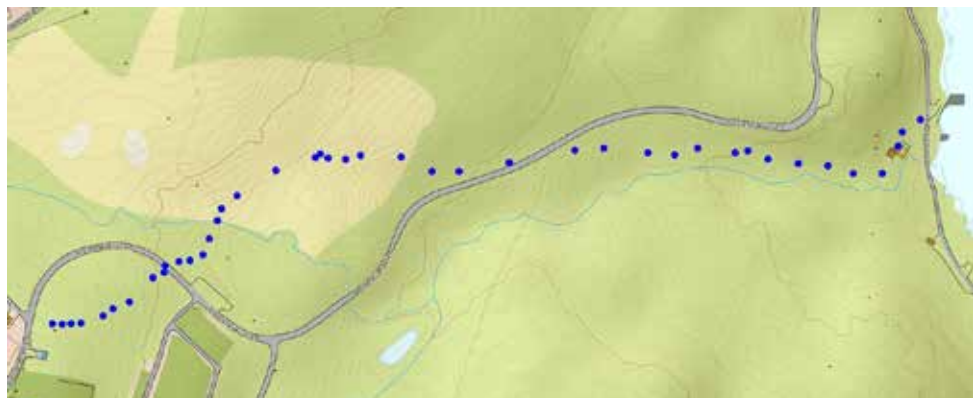
1924

1934

1963

Kart: Norgeskart.no/Gjermund Kolhevi

GPS-punkter som viser traseen til den gamle Presteskjerveien

til ved «Presteskjæret». Betyr dette at navnene gikk om hverandre, og at i virkeligheten var Presteskjær båstens anløpssted? Skyldes forvirringen at det i noen år nettopp var en overgang fra Kirkevika til Presteskjær som anløpssted, eller at begge i en periode var i bruk om hverandre, siden de lå så tett?

Et svar som løser mye av forvirringen kommer fram i et avisinnlegg i *Morgenbladet* den 28. juni 1867, skrevet av en anonym nesodding, med overskriften «Til Direktionen for Christiania-Oslo Dampskibsselskab»:

«Det har forundret mange af os herude, at De har forlagt Anløbsstedet paa Næsodlandet fra Kirkevik til Presteskjærene, og vi kan ikke forstaa Grunden hertil, da man her mindst af alt ønskede Stedets Flytning sydover. Det var jo fra først af Meningen, at finde et passende Anløbssted for den nordligste Del af Sognet, og

hertil laa Kirkevik noksaa bekvemt for næsten alle her, medens man nu allesteds vil faa længere Vei til Dampbaaden, undtagen fra et par Gaarde nærmest Kirken. Følgen af denne Foranstaltning vil sandsynligvis blive, at alle Folk her nordpaa ror til Byen i sine Baade som før, for at undgaa den lange Transport til Presteskjærene. Vi tillade os derfor at anmode Dem om snarlig at tage hensyn til Bygdens Tarv i dette Stykke.»

Innlegget har sammenheng med at Hellvik nå ikke ble anløpt, slik som da «Dragen» gikk i 1850-årene. Men det interessante her er at nesoddingen regnet Presteskjær som et helt annet sted enn Kirkevika, selv om avstanden bare er knappe 400 meter langs vannet. (Noe annet som viser det samme er at kommunen i 1879 mottok en søknad fra fraktemann Ludvig Johannesen, som ville ha kommunens tillatelse og hjelp til å *opparbeide en gangsti* fra Kirkevika

Begge foto: Ann-Turi Ford

Over ses et klart og tydelig parti av pretestien og under et like tydelig parti av den gamle Presteskjerveien.

til Presteskjær.) Navnene og anløpsstedene kan ikke ha blitt brukt om hverandre, og avisinnlegget viser – sammen med de andre kildene – at Presteskjær som anløpssted først blir tatt i bruk i 1866.

Det må også bety at kjøreveien ned til Presteskjær blir anlagt på denne tiden. En kikk på de historiske kartene viser at det kan stemme: Kartet fra 1860 har tegnet inn prestestien til Kirkevika, mens kartet fra 1870 ikke viser noen sti til Kirkevika, men derimot en vei rett nedover til Presteskjær. Konklusjonen må bli at vi ikke kan si sikkert når Presteskjærveien ble bygd, men at den i hvert fall fikk større betydning fra midten av 1860-tallet, da Presteskjær ble anløpsstedet for dampskipene. Selve brygga, altså gamlebrygga, skal være fra 1874.

KJENTMANN ZAPFFE

En som kjenner den gamle traseen til Presteskjærveien godt, er Bjørn Zapffe, født i 1938. Han vokste opp ikke langt fra kirken, og husker godt at han sammen med sin barndomskamerat og sokneprestsønn Lars Asbjørnsen ofte brukte den gamle veien, for eksempel ned til Presteskjær badestrand, ettersom den nye veien var en stor omvei dit. I mai 2024 fikk vi Zapffe, sammen med Stein Turtumøygard, med oss på en tur for å vise hvor veien gikk. Den er fremdeles ganske tydelig i landska-

pet, og vi fant blant annet igjen de gamle stabbesteinene, den naturlige sandbanken nede ved sjøen og hestetehagen hvor Zapffe hadde vært på speiderleir. Han fortalte at de pleide å padle over fjorden – omtrent i samme rute som presten hadde tatt gjennom alle årene.

Kartet med GPS-punkter viser tydelig hvor veien gikk, selv om noen punkter ble litt unøyaktige (side 24). Fra prestegården ser vi at veien krysser dagens bygdevei, og tar retning mot nordøst før den svinger rett østover, ned mot fjorden. Den øvre delen er ikke tydelig, men Bjørn Zapffe var nokså sikker på hvor veien hadde gått. Den nedre delen er klar og viser en bred og fin kjørevei, i bratt lende. Noen partier kan minne om en hulvei, men de er nok ikke forhistoriske veiminne. Veien ender ved fjorden – 90 høydemeter fra kirken – like nord for der bekken renner ut. Der sees restene av gamle Presteskjær brygge.

NY BRYGGE OG NOK EN NY VEI

Fra 1870-tallet og framover ble det diskutert å anlegge en ny brygge og ny vei til Presteskjær. I 1875, under sokneprest Johan Andreas Welhavens tid, ble det inngått en festekontrakt for oppføringen av en ny brygge på Presteskjær. Den nye brygga tok det lang tid å få ferdig. Først etter århundreskiftet var den på plass. Noen kilder sier at arbei-

Stein Turtumøygard og Bjørn Zapffe på den nederste delen av den gamle Presteskjærveien, der en av stabbesteinene fortsatt er på plass.

dene etter kontrakten skulle være ferdig 1901, mens vi i Berners bok *Nesodden herred* fra 1924 kan lese at brygga først kom i 1918. Han skriver på side 99 at det ble bevilget penger til omlegging av bakkene ved Helvik og Presteskjær i 1911, og legger til: «Efterbevilgning 1918 kr. 2500. Amtsbidrag 1/3, kr. 833. Samtidig blev der anlagt brygge i Presteskjær».

Når det gjelder den nye, nåværende Presteskjærveien, er det også litt uklart når den faktisk ble ferdig. Det vi vet er at den ble bygd i to etapper. Den nederste delen kom først. *Akershus fylkes veghistorie* sier at den først ble drøftet i 1875 og 1885, men at arbeidene først kom i gang i 1900, og at den ble ferdigstilt i 1901, samtidig med den nye brygga, som kom et par hundre meter lenger nord i forhold til gamlebrygga. Dette stemmer ikke med et kart fra 1886 som viser at den nederste delen av veien allerede da var lagt om, og endte ved den nye Presteskjær brygge. På kartet er den gamle traseen til Presteskjær og prestestien til Kirkevika tegnet inn som stier. Omleggingen av veien er tydelig når vi ser kartet i sammenheng med et annet kart, av samme karttegnar, fra året før. Her ser vi igjen at kartene sier noe annet enn de offisielle dokumentene. Vi har ikke klart å finne ut hva som stemmer her – om de nederste 350 meterne av den nye Presteskjærvei-

en ble bygd på 1880-tallet eller etter århundreskiftet.

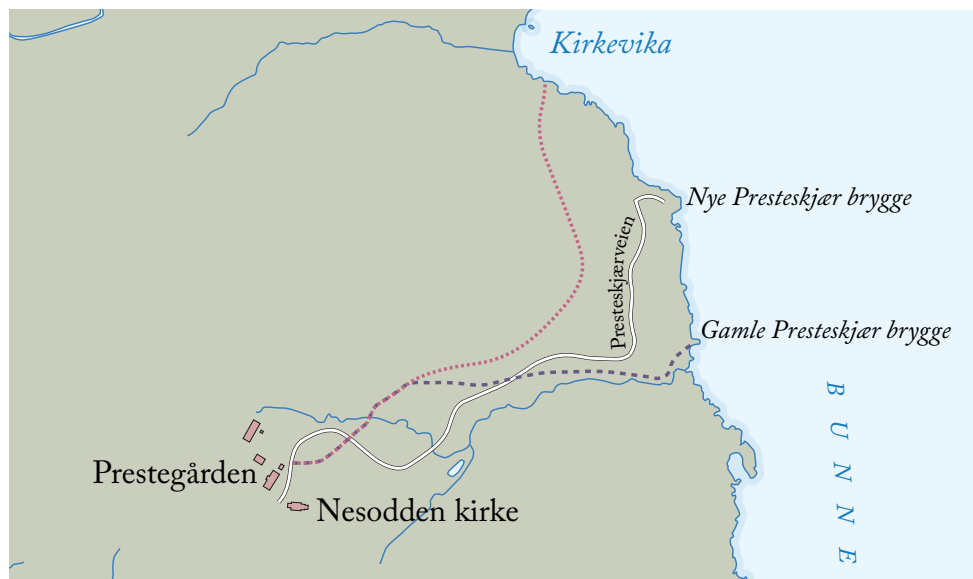
Om den øverste delen, nærmere bestemt 480 meter – fra kirken og godt over halvveis ned til Presteskjær – skriver Gjærum i *Akershus' veihistorie* at byggingen ble drøftet i herredsstyret i 1911. Arbeidet «ble overdradd kontraktør A. Mathisen, Lønås, Nesodden, for kr 3.750» (side 211), og vegen ble ferdig og godkjent 12. september 1913. Dette er det liten grunn til å tvile på, men dessverre er ikke kartene fra 1900-tallet enige. Den gamle traseen, uten de store svingene øverst, finner vi så sent som i 1934. Først ifra 1963 har vi kommet over et kart som klart viser nåværende trasé. Dette må åpenbart skyldes at kartene ikke ble oppdatert.

To postkort i Kåre Norums samling viser den øverste delen av den gamle Presteskjærveien, minst ti år før den nye veien ble bygd. Fotoene på postkortene viser kirken fra en uvanlig vinkel, fotografert fra nordøst. I dag er det tett vegetasjon i dette området. Postkortene skal være trykt en gang mellom 1894 og 1903, selv om det ene er poststemplett i 1915.

Dermed ender vi opp med tre ruter mellom Nesodden kirke og fjorden: prestestien til Kirkevika, den første kjøreveien til gamle Presteskjær brygge og til slutt den nye veien, som i sin tid gikk til den nye

Et postkort, trolig fra 1903, viser Nesodden kirke sett fra den gamle Presteskjærveien.

De tre rutene ned til fjorden: Dagens vei, prestestien (rosa prikkelinje) og kjøreveien til gamle Presteskjær brygge (lilla stiplelinje).

brygga, og senere også førte videre, nordover til Kirkevika og sørover til Rudstrand. Dette er konklusjonen, selv om vi ikke har klart å klarlegge alle detaljer i kronologien i bygging av veier og brygger. Vi er glade om noen kan rette opp misforståelser eller komme med nytolkninger.

KILDER

Hj. Berner: *Nesodden herred. Bidrag til bygdens historie*. Grøndahl & Søn, Kristiania 1924.
Ann Turi Ford: *Nesodden kirke 1175–2025*. Ford forlag 2024 (side 76–77)
J. Gjørsum: *Akershus fylkes veghistorie. En oversikt over vegvesenets utvikling i fylket fra begynnelsen av middelalderen fram til 1948*. Oslo 1954 (side 210–11: Presteskjærveien, 214: Hasle–Svestad, 204: båtvor, 24: vinterveier).
Christian Hintze Holm: *Nesoddens historie bind 2, fra 1800 til 1930*. Nesodden historielag 1995 (side 215: «Dragen»).

Stein Turtumøygard: *Kyststien på Nesodden. En historisk vandring fra Blylaget til Nesoddtangen*.

Nesodden historielag/Nesodden kommune, 2004.

De historiske kartene er fra Kartverket med utsnitt fra området mellom kirken og Bunnefjorden. Karttegnere, karttyper og målestokk er som følger. 1800: Hans Lemmich Juell, Carl Wendel Bremer. Rektangelmåling, 1:10.000. | 1802: Hans Lemmich Juell. Kvadratmilkart, 1:10.000. | 1825: Niels Arentz Ramm og Gerhard Munthe. Amtskart, 1:200.000. | 1860: Ukjent tegner. Porteføljekart, 1:100.000. | 1870: Ukjent tegner. Norgesavdelingen, 1:100.000. | 1879: Niels Arentz Ramm, Gerhard Munthe, Pelicier, Malo. Amtskart, 1:200.000. | 1885: Johannes Solem, Johan Nordhagen. Amtskartsamling, 1:25.000. | 1886: Johannes Solem. Amtskartsamling, 1:20.000. | 1887: Mathias Andersen Ween, Haakon Ditlef Lowzow. Rektangelmålinger, 1:10.000 | 1900: Ole Engh, Johan Gulbrandsen Natrud. Rektangelkart, 1:100.000. | 1906: H.T. Bjørnstad. Havnekart, 1:25.000. | 1915: Ukjent tegner. Landgeneralkart, 1:250.000. | 1920: Ukjent tegner. Amtskartsamling, 1:25.000. | 1924: O. Engh, J. Natrud. Norgesavdelingen, 1:100.000. | 1934: O. Engh, Solem. Omegnskart, 1:25.000. | 1963: O. Engh, Solem. Omegnskart, 1:25.000.

Kunstneren, Kongen og Konsulen

AV STEIN TURTUMØYGARD

KONGEN

I 1848 gikk Preussen til krig mot Danmark for å sikre seg Schlesvig-Holstein. De okkuperte hele Sør-Jylland og truet med å fortsette videre nordover. Dette skapte stor bekymring blant stormaktene i Europa. Både Russland og Sverige erklærte støtte til Danmark, og kong Oskar 1 av Sverige-Norge sendte en militæravdeling på 4.500 mann til Fyn for å hjelpe danskene.

En av de svensk-norske soldatene var nordmannen Andreas Hennum. Han var karttegner for kong Oscar, og i dagboken fra denne tiden skrev Andreas at «kongen festet tiltro til ham, da han mente han svarte opprikt når kongen spurte han om råd/opplysninger». Andreas Hennum ble derfor godt behandlet. Han fikk sitt eget telt. Dessuten fikk han spise ved kongens bord, men naturligvis ikke før kongen var ferdig.

Krigen varte i bare to år, men Hennum fortsatte nok i kongens tjeneste også etter dette. Også sønnene deres,

Oscar Fredrik og Ragnvald Arnold, hadde et godt forhold. Kongens sønn overtok etter hvert tronen og ble kong Oscar 2, og noen år senere utnevnte han karttegnerens sønn til konsul.

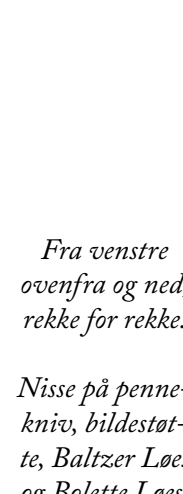
KONSULEN

Dermed flyttet Ragnvald Arnold Hennum til Spania, som konsul for Sverige-Norge, og etter hvert også for Danmark. Han valgte nå å kalle seg Arnaldo, det låt vel passelig spansk.

Etter noen år som konsul i Spania kom Arnaldo Hennum hjem til Norge, der søsknene hans nå hadde slått seg ned på Nesodden, på en plass de kalte for Ursvik. Arnaldo besøkte også fetteren Carl, som var storbonde på nordre Nesodden. Han eide gården Østre Skoklefald og hadde dessuten en ung datter, Kirsten Skoklefald, i gifteferdig alder. Arnaldo Hennum fridde og fikk ja. Deretter foreslo han for fetter Carl at de skulle få overta Hellviktangen. Han fikk ja denne gangen også.

*Fra venstre
ovenfra og ned,
rekke for rekke:
Henrik Ibsen,
Kong Oscar,
Sokneprest
Myhre, to
selvportrett,
Johannes Løes
og et selvportrett
på dødsleiet.*

*Fra venstre
ovenfra og ned,
rekke for rekke:
Nisse på penne-
kniv, bildestøt-
te, Baltzer Løes
og Bolette Løes.*

Dette var tidlig på 1900-tallet. Byfolkene hadde oppdaget Nesodden, og stadig flere bygget landsteder ved kysten i nord. Antagelig ble dette den naturlige omgangskretsen for ekteparet Hennum. Men unge Kirsten Hennum var jo tross alt innfødt nesoddjente, og ville vel introdusere ektemannen for Nesodden. Dermed reiste de sammen på basar i Jaer ungdomsforening. Blant gevinstene fikk de øye på en vakker skulptur: en byste av selveste kong Oscar 2, Hennums barndomsvenn. Nå ble konsulen i fyr og flamme, han ville straks kjøpe bysten. Dessverre var det helt umulig. Bysten var jo skjenket som gevinst, den skulle loddess ut. Hva skjedde så? Kanskje kjøpte Hennum veldig mange lodd denne dagen? Resultatet var i hvert fall at Oscar-bysten ble vunnet av Kirsten Hennum og bragt med hjem til Hellviktangen.

KUNSTNEREN

Hvem var det så som hadde skjenket den flotte bysten til basaren? Svaret var: en lokal tenåring fra en av Løesgårdene. Han het Robart, og var nok helt ukjent for konsulen. Robart var sønn av Johannes og Bolette Løes, og nesoddingene kjente ham som en dyktig tegner. Dessuten hadde han lært av sogneprest Myhre å støpe skulpturer. Han hadde allerede laget flere byster og skulpturer, både i gips og tre.

På en utstilling arrangert av Grøn-vold i Oslo deltok Robart Løes med flere arbeider.

Tilfeldigvis var kong Oscar 2 i Kristiania på denne tiden, og han besøkte utstillingen. Der var også hans gamle bekjente, konsul Hennum, som hadde tatt med seg Oscar-bysten og viste den frem for kongen.

Slik fikk nok den unge kunstneren mye oppmerksomhet, og Robart Løes ble tatt opp som elev på kunstskolen i Kristiania.

Dette er nå mer enn 120 år siden, men en rekke av Roberts kunstverk er bevart. Produksjonen hans omfatter både selvportretter, bruksgjenstander og naturligvis en skulptur av læremesteren, sogneprest Myhre. Det finnes også byster av Bjørnson og Ibsen skåret i eiketre. Foreldrene Johannes og Bolette er senere støpt i bronse.

Og ved unionsoppløsningen i 1905 laget Robart en byste av Christian Michelsen som styrer Norge gjennom stormen.

Men så kom sykdommen. I 1907 ble Robart smittet av tuberkulose. Det siste kunstverket han rakk å skape, viser ham selv på dødsleiet.

Også kong Oscar var syk. Han døde 8. desember 1907. Da Robart Løes fikk høre dette, utbrøt han: «Da får jeg fint følge». Med disse ordene sovnet Robart inn, bare 24 år gammel.

Under her og på forrige oppslag kan vi beundre flere av kunstverkenes etter Robart Løes. De fleste er bevart, og befinner seg i privat eie. Men ett mysterium gjenstår fortsatt: Hva skjedde med bysten av kong Oscar 2? Den sto en gang i tiden på Hellviktangen. Kanskje noen av våre

historieinteresserte lesere kan vite mer om hva som skjedde med den?

KILDER:

Dag Hennum, Sopelimen, Astrid Løes Hokholt, Carl Anton Strøm, Aud Ragnhild Næverlid, Paul Næverlid, Bjørn Arne Wilson, Inger Johnsen Næverlid, Steinar Løes, Nesoddens historie

Chr Michelsen styrer Norge gjennom stormen

Fru Hennum vant denne bysten av kong Oscar 2.

Foto: Privat

Fra Fjellstrand skoles historie

Av ÅSTE EGGEN (OPPTRYKK FRA SOPELIMEN 2005)

Mandag 1. februar 1875 møtte medlemmene i Nesoddens Skolecommisjonen ikke «paa det vanlige Sted», men i «Persilengen skolehus».

Vi får tro at foranledningen til dette var den nye skolebygningen som nå var blitt ferdig til å tas i bruk, og at dette måtte høytidelig markeres.

I samme møte besluttet Commisjonen å bevilge midler til anskaffelse av utstyr: «en Boghylde, et Katheter, 2 Benke og en Vegtavle. Disse Inventariers Kostende antages at blive 8 Spd.».

Dermed hadde nåværende Fjellstrand, den såkalte vestre skolekrets på Nesodden, fått sitt eget faste hus til undervisning av kretsens barn.

Iflg. forordning av 1739 var hvert prestegjeld pålagt å holde et skolevesen, og barna skulle undervises fra de fylte 7 og til de var mellom 10 og 12 år. Skolen skulle helst ha et fast lokale og ligge i tilknytning til hovedkirken. Nesoddens eneste kirke lå der den hadde ligget siden

1100-tallet, og den første faste skolen ble derfor opprettet på Jaer, til beste for de barna som bodde i overkommelig avstand derfra.

Resten av Nesodden måtte klare seg med den såkalte omgangsskole, hvor læreren vandret fra gård til gård etter bestemte mønstre, bragte med seg undervisningsmateriellet og prøvet å gi barna en viss opplæring i kristendomskunnskap, lesning, skrivning og regning. At materiellet ikke kan ha vært svært omfattende viser skolekommisjonens regnskapsprotokoll: I 1841 ble bevilget «Til Bøger og Skrивermaterialer – 4 Spd». I 1844 sto det enda dårligere til; da er det bare notert «Anskaffelse af Bøger og andre Skoleaparater, Intet».

Den gamle skolekommisjonsprotokollen gir opplysninger om hele Nesodden i tidsrommet 1852 til 1862. Den viser at omgangsskolelæreren i denne tiårsperioden befant seg i vestre skolekrets i alt 34 ganger, og med en ukes opphold på

hver gard. Undervisningen var lagt til de største gårdene: Fjeld–Granerud Søndre–Urjanstad/Persilengen–Granerud Nordre og Nyborg.

Foreldrene var pliktige til å la barna møte, ellers kunne man risikere bot.

Omgangsskolelæreren førte nitid oversikt over de frammøtte elevene med navn, bosted og foreldrenes navn.

Vanlige fornavn var Johan, Martin, Iver, Carl, og for jentenes vedkommende Mina, Johanne, Marie.

Eksempel på omgangsskoleherrens vandringer mellom gårdene i på Nesodden.

Og gårdene de kommer fra er fortsatt kjente Fjellstrandnavn i dag: Holen, Ommen, Granerud, Ellingstad, Fjeldstranden, Fjeld etc. Det var nok ikke enkelt å komme seg fra Ommen opp åssiden og så måtte gå helt opp til Søndre Granerud! I februar 1852 har læreren notert «mangler Klæder» som fraværsgrunn for et søskenpar fra Ommen, mens «Stræng Kulde» var grunnen til at så få elever var til stede i januar 1855.

Antall elever lå på omtrent samme nivå hele tiden – et sted mellom 10 og 15 for vestre krets vedkommen-de, temmelig likelig fordelt mellom gutter og jenter.

Hver gang en undervisningsperiode var slutt, måtte bonden bekrefte med underskriften sin at læreren hadde vært der i perioden – hvis de kunne skrive da, et par steder står navnetrekket med tilføyselsen «med iholdet Pen».

I 1860 kom ny skolelov. Den påbød avskaffelse av omgangsskole-systemet – skolen skulle heretter holdes i faste lokaler. Det tok likevel år for vestre krets hadde eget hus – så sent som i 1868 måtte det betales for «Skoleholdet i Nybor samt Kost og Herberge til Læreren» med i alt 27 Spd. Kristian Nyborg hadde allerede i 1866 sagt klart fra at han ikke lenger ville la skolen holdes i sitt hus, men ting tok tid – også da.

I 1874 er anført utgifter til leie av

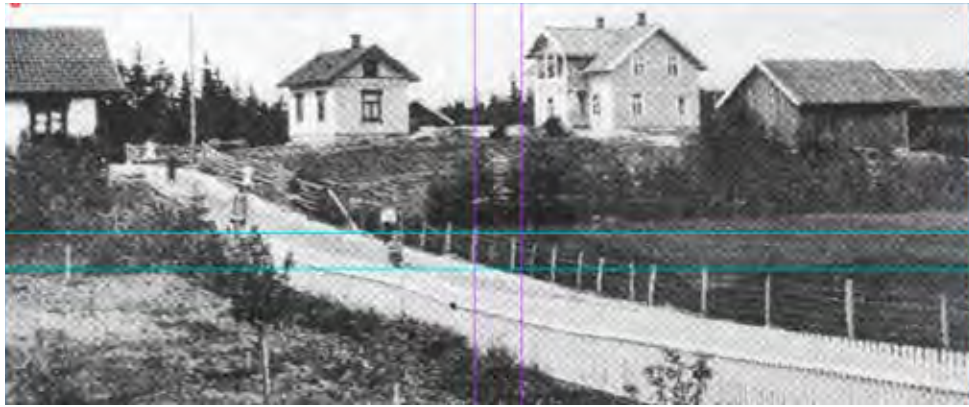

Foto: Utlånt av Kåre Norum

Her ble Fjellstrand skole bygget i 1925. Rundt århundreskiftet var det bare et jorde her (til høyre).

skolelokale på Granerud, og samme år får Carl Granerud betalt litt over 651 Spd. for «Oppførelse af Skole i Persilengen».

Også den gang ble budsjetter overskredet. Tomten på 1 1/2 mål, som ble kjøpt fra Christian Persilengen, og skolehuset, som skulle inneholde skolerom, kammers og kjøkken, var beregnet å koste i alt 350 Spd. Kommunestyret stakk fingeren i jorda, ønsket 1 mål til ervervet, og fant overslaget til skolebygningen altfor lite, det måtte da koste i alle fall ca. 536 Spd.! I 1876 mottar Carl Granerud ytterligere 240 Spd. til «Fuldførelse af Persilengens Skolehus». I alt ble utgiftene altså ca. 900 Spd., noe som ut fra dagens prisindeks tilsier en omkostning på noe under ca. 240.000 kr. I dag er denne bygningen forsvunnet, det er bare noen innebyggete rester av tømmervegger inne i den bygningen vi kaller øvre skole.

I 1873 ble det besluttet at «pigerne» i vestre skolekrets skulle ha opplæring i håndarbeide to perioder årlig - i finsøm, strikking og hekling - mens guttene skulle ha opplæring i sløyd. Det tok tid å komme i gang - først i januar/februar og mai/juni 1876 ble det holdt undervisning, og våren 1877 var det slutt med håndarbeidsundervisningen. Årsakene fremkommer i en bemerkning fra lærerinnen: «Da de konfirmerede Piger er udtraadte uden at erstattes af ny Tilgang, og af de faa endnu mødende, flere forventes at konfirmeres til Høsten, have erklæret at ville slutte, saa har hun herunder ikke vidst bedre end at indstille Skolen indtil videre».

I 1876 tilbys det aftenskole i kretsen, to timer to ganger i uken fra kl. 18.00 til 20.00. Det ble undervist i «Skrivning, diktat, oplæsning, regning, historie og geografi». Hvem som ble undervist og hvor mange de

var vites ikke, men det er vel tenkelig at målgruppen i folkeopplysningens tegn var ungdommer og voksne.

I 1877 gikk man over til myntenheten kroner. Skolen ble varmet opp med fyring i svartovn, og i 1878 måtte ved kjøpes inn for kr 20,32.

Lærere trengte også den gangen utstyr, og i 1880 ble «Skrivematerialier til Lærerne» innkjøpt for den store sum av kr 4,-. Det var godt det på den tiden bare var en lærer tilsatt i vestre krets - utgiftene måtte holdes nede.

I dag strever vi med å få slutført arbeidet med uteområdet rundt skolebygningene våre. For 125 år siden så det nok annerledes ut i området enn nå. 10. april 1880 bekreftet Christian Persilengen «For elleve - 11 - Birketræer (...), der staar paa den af mig solgte Skoletomt og som jeg forbeholdt mig ved Salget, har jeg i dag solgt til Persilengen Skole for 5 - fem Kroner, hvilke 5 Kr. i dag er mig betalt, Trærne ere derfor nu Skolens Ejendom.» Det kan nok ha vært noen av dem som sto ved den gamle skoleporten, men som forsvant da gangveien kom.

Vestre skolekrets vokste, og elevtallet med det. Allerede i 1895 ble utvidelse av skolehuset planlagt, men å bli enige om hvordan tok lengre tid. Skulle man utvide eksisterende bygning? Bygge nytt hus på lekeplassen? I sydøst eller sydvest?

Men de folkevalgte debatterte, tok

skolens folk seg av de små ting. I 1897 ble skoleboksamling opprettet - «med kun bøger passende til lesning af skolens børn» og til en sum av kr 50,50. I 1898 gikk man til innkjøp av 3 selvløftende gardiner. I møte 11.9.1900 var blitt vedtatt en bevilgning på kr 50,00 til oppførelse av et WC, og 11. november 1903 blir bevilgningen å anvende». Og i løpet av 1907 er et av boligrommene i skolehuset tatt til undervisningsrom.

Undervisningstiden var blitt betraktelig utvidet siden omgangsskolen, til fortrydelse for noen, men sikkert også til glede for andre. Tiden i barneskolen ble etter hvert utvidet til 7 år, slik som nå. I 1905 hadde småskolen 36 ukers undervisning, mens storskolen hadde 39 uker, altså ikke så ulikt var tids skolerute. Og timefordelingen for fagene det ble undervist i ved Persilengen skoles øverste klasse var i 1890-årene slik:

Religion	6 timer
Norsk	7,5 timer
Skrivning	3 timer
Regning	6 timer
Naturfag	1,5 time
Geografi	3 timer
Historie	3 timer
Sang	1,5 time
Tegning	2,25 time
Gymnastikk	2,25 time

I alt 36 timer i løpet av en uke. Og selvfølgelig var det skolegang også på lørdag.

Eksample fra Historien om Fjellstrand – Fjellstrand vel 75 år

Det finnes få bilder av gamle Persilengen skole. Dette er fra Historien om Fjellstrand – Fjellstrand vel 75 år som ble utgitt i 1987.

Folketallet i Fjellstrand fortsatte å vokse. I 1922 hadde Persilengen skole hele 122 elever og var den største på Nesodden. Noe måtte gjøres.

Resultatet ser alle som kjører forbi skolen i dag. Bygningen med søyler ble reist og var ferdig i 1925, det er den som i dag kalles «Nedre skole». Huset fikk 2 klasserom og et lærerværelse i hver etasje. Etter hvert ble loftet bygget ut til vaktmesterleilighet og leilighet for lærer, med separate trappeoppganger. Dessuten ble det innredet eget sløydlokale i kjelleren. Nå hadde skolen tre lærere – lærerinne til de tre nederste klassene og to lærere til de fire øverste.

Huset som i dag kalles «Rødskurten», var opprinnelig bygget til landhandel i 1880, men ble etter hvert ombygget og benyttet som lærerbolig. Jeg husker godt det temmelig falleferdige uthuset som hørte til,

det sto omtrent der gymnastikkbygningen står nå. «Rødskurten» er registrert som verneverdig i dag, men er lite i bruk.

Loftsrommene i Nedre skole er i dag bare anvendt som lagerplass. I 1938 ble Nesodden Realskole opprettet. Den fikk først plass i Fjellstrand skole, men ble etter et par år overført til gamle Persilengen skole.

I løpet av krigsårene ble bygningen om- og påbygget, delvis med både foreldres og læreres dugnadsarbeid. I 1. etasje var det kjemirom samt klasserom med en liten scene, i 2. etasje to klasserom.

Det som manglet både i folkeskolen og realskolen var gymnastikksal – så disse aktivitetene foregikk på det gamle Folkets hus. Svømmeopplæringen? Den foregikk under fru Steinholts kyndige hånd i Nyborgdammen.

Realskolen forsvant da ungdomsskolen ble innført på Nesodden i

1960, men bygningen sto igjen og ble benyttet til undervisningsrom for folkeskolen. Plasshensyn hadde tidligere gjort at barneskoleelevene til dels måtte gå annenhver dag, med lange dager. Nå var plassen mye bedre, og skolegang hver dag ble vanlig.

Etter hvert som utbyggingen på Nesodden økte, økte også elevtallet i Fjellstrand skolekrets, og spesielt da utbyggingen i Bjørnemyr-området var i gang. Elevene derfra ble busset til Fjellstrand, og her ble det fullt. I 1980 måtte klasser dele rom i selve skolebygningene – noen startet tidlig og noen startet sent, noen hadde gymnastikk mens andre kom inn i klasserommet – og samtidig benyttet 7. klasse en brakke ved Alværn ungdomsskole, og 1. klasse hadde tilhold i et rom i Bjørnemyr barnehage. På det meste var det opp mot 250 elever ved skolen vår. Lærerne og skoleledelsen sto på, og undervisningen gikk sin gang som den skulle. Og plassmangelen ble litt avhjulpet da Bjørnemyr skole ble innviet som en 1–3 barneskole i 1981.

Kommunens økonomiske situasjon var slett ikke god i 1980-årene, men visa jo det noe galgenhumoristiske poenget i at Nedre skole, som sart trengte oppussing, ble malt – på de to sidene som syntes best fra veien!

I 2002 sto Bjørnemyr skole ferdig

utbygget til også å ta imot elevene på 4. til 7. klassetrinn, og dermed var det slutt på bussing av elever fra dette området og sørover.

I dag- etter utbyggingen som følge av ny læreplan i 1997 – fremstar Fjellstrand skole med en moderne bygningsmasse. Alle skolebygningene er renoveret med nytt ventilasjonsanlegg, nye toaletter, nyinnredede spesialrom og god plass for elever, lærere og administrasjon. Og Nesodden Kulturskole har nå tilhold på Øvre skole, med undervisningslokaler og sin administrasjon.

Det siste nye er nytt ventilasjonsanlegg i hele gymsalsbygget – det er når dette skrives under utprøving. I 2002/2003 fikk skolen æren av å bli valgt ut som såkalt bonusskole – som en av bare 92 skoler fra hele Norge.

I skoleåret 2004 / 2005 har Fjellstrand skole innskrevet 143 elever, og den er i motsetning til for omtrent hundre år siden den nest minste skolen i bygda. Dette gir seg også utslag i antall pedagoger, som innværende år er 14, mot 23 for ganske få år siden. Den fremtidige utviklingen i Fjellstrand-området vil vel tilsi et større antall elever etter hvert.

KILDER:
Gamle skoleprotokoller, Nesoddens historie bind 2,
Fjellstrand Vels 75-årskrift Avisartikler

Skole i Fjellstrand krets i 150 år

Av KARIN BJØRNSTAD

Høsten 2025 feiret Fjellstrand skole at den staselige bygningen på skoleplassen ble bygget for 100 år siden. Elever og lærere imponerte der de ikledd gammeldagse klær fremførte tablåer, fortellinger, forestillinger og faktaopplysninger fra gamle dager. De formidlet at det har vært drevet skole på Fjellstrand i 150 år, først i «Persilengen skolehus» fra 1875.

Skolen feiret derfor sitt første 100 års jubileum i 1975. Da stod en ny bygning klar, med gymsal, sløyd-sal, tekstil/tegning- og heimkunn-skap-rom. Dette bygget ble plassert der et lite fjøs sto tidligere, som var en del av husværet til «overlærer» - datidens rektor.

Denne tidligste historie er beskrevet i Sopelimen i 2005 av Åste Eggen. Hennes artikkel er trykket opp igjen i årets blad. Anders Steinholt skrev den private realskolen som ble drevet fra 1941 til 1960.

Skolen har alltid hatt en sentral rolle i kretsen. Nærmeste nabo var

«Hansen på haugen» – med godsaker til salgs for dem som snek seg ut i friminuttet. Bakeriet bak skolen fristet også med nydelig duft av nybakte brød og boller hver morgen, og ikke sjelden kom det melding derfra om at enkelte barn hadde sneket seg inn og forsynt seg med en bolle eller to. Elevene har deltatt i mange aktiviteter i bygda i samarbeid med Fjellstrand vel og Betania, med dans og sang ved julegrantenning og juletreffester på Grender'n.

TRANGT OM Plassen!

Fra 1974 ble elever fra områdene i Alværn og Bjørnemyr busset til Fjellstrand, etter at de tidligere var sendt til Nesoddtangen skole. Og fullt ble det etter hvert som nye 1.klassinger kom. På det meste var det ca. 250 elever ved skolen, med tolv klasser og åtte klasserom. Både lokaler på Folkets hus, Betania, en brakke på Alværn og et klasserom på Myklerud ble etter hvert tatt i bruk.

I 1974 kom den første læreplanen

Foto: Ann-Turi Ford

som omfattet alle elever i Norge. Den erstattet tidligere «sang» med eget musikkfag, og i 1975 ble Karin Bjørnstad ansatt som musikk lærer, og musikkrom fikk dele plassen i underetasjen på «nedre skole» med skolebiblioteket. Utstyret bestod av piano, en bærbar grammofon og en koffert med rytmeinstrumenter som revnet ved første forsøk – og erter havnet overalt i klasserommet til stor glede for barna!

Da rektor Jan Deshington gikk av med pensjon i 1977, overtok Willy Wang jobben, men bare for et år. Han trivdes bedre som lærer, og Else Marie Græsholt Larsen ble ansatt som Nesoddens første kvinnelige rektor, etter mange år som lærer ved skolen.

I 1981 ble Bjørnemyr skole endelig innviet med tre klasserom til elevene i småskolen, mens elevene i 4.-6-klasse fortsatt ble busset til Fjellstrand. De lærerne som hadde Bjørnemyr-klassene, ble med over til den nye skolen, etter å ha tilbrakt

måneder i den nye Bjørnemyr barnehage og på Myklerud skole.

Det var fortsatt trangt om plassen på Fjellstrand, likevel ble det – etter vedtak om at skoler skulle ha et arbeidsrom for lærere – innredet et rom til dette på «øvre skole». Dette ga lærerne en ny hverdag, bedre tilrettelagt for samarbeid. Inntil nå hadde de hatt «kontor» hjemme, og alle arbeidet hver for seg i hver sin klasse.

Med ny læreplan i 1987 ble en samarbeidstime for lærere pålagt, med én time nedsatt undervisning. Det hadde ikke Nesodden kommune råd til. Da leverte alle lærerne på Nesodden hvert sitt eksemplar av læreplanen «M 87» til ordfører Thor Eggen. Dermed gikk det til rettsak mellom kommunen og Norsk lærerlag (senere Utdanningsforbundet). Lærerlaget tapte fordi skoleverkets læreplan ikke anses som lovpålagt. Og ordføreren kom høytidelig tilbake til skolene med alle læreplanene.

I 1988 fikk Fjellstrand økte ressurser til ledelse som et resultat av stort

antall elever, og Karin Bjørnstad fikk jobben som inspektør i 50% stilling.

ALDERSBLANDING

Med for få klasserom og knappe lærerressurser ble de tre små klassene på 1.-3.trinn slått sammen i to større aldersblandede grupper noen timer i uka – inspirert av «4-9års prosjektet» på Bjørnemyr skole. Dette var et sentralt initiert prosjekt – med utprøving av om 6-åringene skulle inn i skolen. Det ble mange nye og spennende erfaringer der tilpasset opplæring fikk en naturlig plass, og elevene fikk flere klassekamerater å leke med, gjerne med venner de kjente fra barnehagen.

På samme tid ble det etablert en forløper til SFO i den gamle rektor/vaktmesterboligen midt på skoleplassen, senere kalt «Rødskurten». Der hadde det i flere år vært førskole-tilbud til 6-åringene noen timer hver dag. Med 100.000 kroner i tilskudd ble Anne de Capua ansatt, og ni barn ble påmeldt. Lokalene var hyggelige, men små og slitne, og foreldrene gikk også her i gang med dugnader og opp-pussing. Det kom varmekabler i kalde gulv og nye farger på veggene.

I 1994 ønsket Else Marie å søke nye utfordringer som rektor på Bjørnemyr. Karin ble tilsatt som rektor på Fjellstrand, og Åste Eggen ble inspektør. På denne tiden ble det også etablert musikkskole på Nesodden,

Fotøene i denne artikkelen er faksimiler fra diverse utgivelser

med Alexander Plur som rektor. De hadde ikke noe sted å være, så den gamle apotekbrakka nederst i skolegården ble musikkskolens kontor. Brakka egnet seg dårlig til klasserom, og egentlig ikke til kontor for musikkskolen heller, da ingen vinduer lot seg åpne. Men den var grei til oppbevaring av ting og tang.

POSITIVT SKOLEMILJØ

Her åpnet det seg mange muligheter for spennende samarbeid! Vi fikk låne Musikkskolens instrumenter i musikktimene, og hele 2.klasse fikk prøve seg på korpsinstrumenter under ledelse av Alexander, mens

3.klassingene fikk mini-fioliner i sine musikktimer i noen uker, med Torunn Strålberg som lærer. Dette skulle være hemmelig for foreldrene, og ble avslørt i en felles konsert der 2.- og 3.klasse – med noe assistanse på bass og solofiolin – spilte Rosenborg-sangen med fynd og klem!

Med ekstra fokus på kvalitet i praktisk-estetiske fag ble Unni Halvorsen ansatt som musikk lærer, og gjennom samarbeidet med Musikkskolen fikk vi, som en av 15 skoler i Oslo og Akershus, delta i prosjektet «Positivt skolemiljø», med mål om å utvikle nye samarbeidsmodeller for grunnskole, musikkskole og det lokale kulturlivet innen musikk, bilde, dans og drama. Og med litt mer «galskap» inn i skolehverdagen. Lærer Torunn Strålberg ble prosjektleder, og aldersblandede grupper på 4.-6-trinn ble satt sammen i tre «PSM»-timer i uka. Elevene fikk velge i en rekke tilbud – som dans, kor, band, gitarkurs, keramikk, kreativ skriving, akvarellmaling, stofftrykk, film og teaterverksted – i seks uker på hvert sted. Noen tilbud ble veldig populære, og ventelister måtte opprettes, men det gikk seg til og aktiviteten var stor. Lærere ble ansatt gjennom Musikkskolen på områder skolen ikke dekket selv, og dette utviklet seg til å bli skikkelig spennende! Det inkluderte bl.a. deltakelse i Dan Børge Akerøes program «Takk skal du ha» og «Riksdan» i TV2, der elever i 3.-5.klasse

fikk kore bl.a. Jan Eggum. Vi fikk også delta i utendørs danseforestillinger i Oslo sentrum og overvære en kjempeforestilling i Oslo spektrum, med mange kjente artister. Koret vårt deltok også i en stor forestilling på Steinerskolen i May Brit Andersens Prøysen-forestilling.

Også SFO fikk glede av samarbeidet med lokale kulturarbeidere; barna fikk tilbud om keramikk-kurs, gitarkurs og teaterverksted.

GAMMELDAGS-DAG

OG UTESKOLE

Fjellstrands «Gammeldagsdag» oppstod også i disse tider, gjennom et felles prosjekt i småskolen med liv, lek og folkeskikk i gamle dager. Elevene i alle klassene stilte på Nyborgjordet i gammeldagse klær med nistekurver og duk og det hele. Melkespann-kasting, «Stikka» med gamle 5-øringer, tautrekking, blomsterkrans-binding og sekkeløp sto på programmet, og dette har blitt en årlig tradisjon når sommerferien nærmer seg.

Med plassproblemer var «uteskole» også en lur løsning, og erfaringene utendørs ble mange og gode. Det var ikke ett fagområde som ikke lot seg gjennomføre ute, enten det var religion, musikk, matte, kunst&håndverk eller norsk. Mange elever trivdes godt med å lære utendørs, der de fikk utløp for energi og oppfinnsomhet. Billig var det også med én utedag for

i uka for alle elver i småskolen! Det var jo en stor fordel, for nå lå driftsbudsjettene på rundt kr. 110 000 for alt av materiell og bøker.

UTBYGGING

Skoleplassen var stor, med rikholdig eplehage og flere spennende områder for lek og utfoldelse. Lekeplassene ble litt mindre da utbyggingen i 1996-97 krevde mye plass. Men gevinsten var stor: i tillegg til nødvendig økning med fire nye og større klasserom kom, etter aktiv medvirkning fra ansatte og FAU, både sløysdal, tegne- og tekstilrom, stort rom til 6-åringene, rom til tolv datamaskiner, en liten SFO-base og et skolebibliotek på plass. Spesialrommene her var ingen selvfølge – de fleste skoler ble bygget ut uten verken sløysdal eller bibliotek, og SFO ble ofte plassert mellom komfyrer på rommet til matlaging. Men budsjettet på 2 mill. holdt med god margin!

Under utbyggingen ble det store utfordringer med grunnen under nedre skole, og klasserommene der måtte forlates i over et halvt år. Muligheter til lokaler oppsto i det fraflyttede aldershjemmet Sandvold, der fire klasser etablerte seg. Elevene i 5.klassene fikk være i de tidligere pasientrommene, der fire barn i hvert rom fikk innrede med tepper, bilder og planter og gjorde rent selv. 7.klassene ble plassert i spisesalen og fikk kummerligere forhold i disse

månedene. En 6.klasse fikk klasserom på Folkets hus, og den andre var på Langemyr et par dager i uka. 1.- og 2. klasse fikk lokaler i kjelleren på Betania. Ganske tungvint det hele – spesielt da det ble buss-streik i noen uker, men med mange spesielle opplevelser og fine erfaringer både for lærere og barna.

Resten av skolen ble oppjustert med nytt ventilasjonsanlegg og nymalte rom. Musikkrommet - skolens «lunger» ble flyttet til de rommet ved siden av gymsalen, og SFO – «hjertet i skolen» - fikk lokaler midt i den nye bygningen til småklassene, der de kunne ha klær og utstyr på ett sted. Og lukten av nybakt brød hver morgen derfra sørget for at alle fikk en trivelig start på dagen!

SCENE I GYMSALEN

En etterlengtet scene i gymsalen ble bygget - til store protester fra fotballgruppa, men til stor glede for ungene i skoletiden. Drama, musikk og fremføringer fra scenen ble ukentlige begivenheter. I tillegg til nybygget, ble en nesten ny «brakke» innkjøpt fra OL på Lillehammer for kr. 200 000. Den ble koblet sammen med gymbygget bak scenen, og inneholdt i tillegg til et klasserom, både øvingsrom til band og rom til kostymer. Nå begynte det virkelig å bli god plass og fine romløsninger på skolen!

Økonomien var imidlertid - som

tidligere- svært nøktern, og innføring av en time med alle elevene første time fredag, ble i tillegg til å spare litt på lærertimer, en kilde til fellesskap med sang, musikk, fremføringer og felles opplevelser, også for foreldre og besteforeldre som ville være publikum. Gjennom Positivt skolemiljø-prosjektet fikk vi også tilgang til økonomisk støtte. Band-instrumenter, utstyr på scenen – med lydanlegg og lys – ble innvilget fra Frifondsmidler. Band-rommet ble flittig brukt også i fritiden - både av elever og foreldre.

Vedlikeholdet for øvrig var det verre med. Brannsyn avslørte over 20 avvik, som det ikke var økonomi i kommunen til å lukke. Rektor fikk melding fra brannvesenet om at manglende tiltak kunne medføre fengselsstraff, mens lærere og foreldrene sto på og arrangerte stadig dugnader. I gymsalen begynte taket etter hvert å lekke, og bøtter ble plassert rundt omkring når det regnet.

UT I VERDEN

Skolene på Nesodden hadde på denne tiden stor glede av Pedagogisk senter, med tilbud om kurs og etterutdanning. Mye av utviklingsarbeidet på skolene ble tilbudt herfra, og Fjellstrand fikk delta i prosjektet «Critical friends» sammen med Jaer og Nesoddtangen skoler. Det innebar samarbeid med skoler i England, med lærerutveksling og nyttige refleksjoner rundt våre lands skolesystemer. Fjellstrand samarbeidet med Tarvin skole i Chester, og ble kjent med deres satsing på «thinking skills» og DeBono's tenkehatter (under). Vel-

dig morsomt og nyttig i arbeidet med refleksjon og konflikthåndtering.

Da de engelske elevene var på besøk, ble de bl.a. tatt med en tur på Steilene. Da var lærerne bekymret for høye bølger, sterk vind og de norske elevenes bruk av kniver og annet skummelt redskap. I England var de så engstelige for at barn skulle skade seg, at de gikk opp den minste tur i forkant for å fjerne kvist og stein som barna kunne snuble i.

Fjellstrand fikk i tillegg delta i de såkalte Comenius-prosjektene, der elever og lærere besøkte hverandres skoler i EU, for Fjellstrands del i Irland og Nord-Irland. Her var det også snakk om lavbudsjett-prosjekter, der både elever og lærere bodde hjemme hos hverandre under besøkene. Mye av hensikten med Fjellstrands prosjekt var å gi muligheter for barn fra land som var i konflikt med hverandre, til å bli kjent gjennom kulturutveksling. Fjellstrands prosjekt ble kalt «Peace studies with dance», og lærerne fikk kurs i riverdance og forberedte seg godt på besøk. Da elever og lærere fra Belfast besøkte Fjellstrand i mai 1998, danset elevene riverdance og norske folkedanser sammen på Nyborg-jordet mai17, mens bomber falt i hjembyen. Det ble en spesiell erfaring for alle, og både store og små fikk nye venner gjennom besøkene.

Verden kom også innimellom til Fjellstrand, da skolen søkte midler

fra Udir og 7.trinn fikk besøk av afrikanske dansere og musikere én uke i arbeidet med forestillingen «Under Afrikas sol». Mange djember og annet utstyr til dans og forestilling ble lånt fra Rikskonsertene og andre skoler, og det ble en livlig uke for 7.trinn!

ØVINGSSKOLE

I 1999 søkte Fjellstrand skole kontakt med HiO (nå OsloMet) Avdeling for estetiske fag, der profesjonelle kunst- og kulturarbeidere studerte for å bli lærere. Skolen ble øvingsskole for studenter der, og åtte kunstnere hadde derved praksis i skolen tre uker hver høst. Vanligvis koster det mye å leie inn kunstnere i skolen, så dette var gull for alle involverte. Det første året arbeidet hele skolen med det felles prosjektet TID, med et mangfold av tiltak, utstillinger og en felles forestilling som elevene fremførte ved Vanntårnet 1999. Veldig høytidelig og stor stas!

Samarbeidet med HiO fortsatte i 6 år, til en omlegging av studiet endret opplegget.

BONUSSKOLE

Da Utdanningsdirektoratet utlyste at skoler kunne søke om å bli «bonusskole» i 2003, var det var en god anledning til å synliggjøre og samle de forskjellige prosjektene og tiltakene som var blitt en del av hverdagen. I tillegg ble det utlyst en

fristende pengesum på kr.50000,-, som utgjorde nærmere en firedel av det ordinære driftsbudsjettet. Lærerne hadde i lengre tid arbeidet med utviklingsarbeid for å håndtere mobbing og problematisk adferd, gjennom tiltak som elevmekling og aksjonslæring – en variant av kolle-gaveiledning. Der var senere kjente aktører som Thomas Nordahl veiledere gjennom et helt år.

«Et viktig formål med bonusskoler er å fremheve fremgang og gode resultater og å stimulere til lokalt utviklingsarbeid» fremholdt Kristin Clemet. Og Fjellstrand skole ble valgt til bonusskole med en hederlig omtale. Det var morsomt!

Juryen skrev: «Skolens generelt store satsing på den estetiske dimensjonen er tydelig og må spesielt fremheves. Samarbeidet med HiO, Avd. for estetiske fag og utøvende kunstnere bidrar til dette. Skolen understreker sin identitet som kulturbærer og -formidler, og legger gjennom dette vekt på økt trivsel og livskvalitet for elevene. Skolen tar nærmiljøet aktivt i bruk. Elevmedvirkning og systematisk arbeid med håndtering av problemadferd, styrker elevenes sosiale kompetanse.»

NASJONALE PRØVER

Våren 2005 ble en travel tid, da Nasjonale prøver i fem fag/områder på 4. og 7.trinn ble gjennomført. Mye tid gikk med til kursing av lærere,

masse forarbeid og særdeles tidkrevende manuell retting. En av prøvene – en to timers skriveoppgave – ble spesielt tidkrevende å rette, og etter ca. 25 medgåtte timer og halvveis i bunken, sa rektor stopp, og melding ble sendt utdanningsminister Kristin Clemet om at lærernes arbeidstid måtte brukes til planlegging og undervisning, i det retting prøvene ikke gav informasjon som man ikke kjente til fra før - og med bare uker igjen av elevenes tid på barneskolen. Amta snappet opp meldingen til ministeren og intervjuet rektor. Deretter ble det mye avisskriverier i hele landet: Aftenposten, Dagsavi-

sen, Klassekampen, Rana Blad, Østlendingen m.fl.

Skolen hadde full støtte fra skole-sjefen, mottok stor blomsterbukett fra Utdanningsforbundet og fikk hilsener fra kolleger i hele landet. Men Skoledirektøren i Akershus fikk jobben med å følge opp saken, og alle prøvene ble etter hvert rettet, mens klassene fikk vikar. Nasjonale prøver ble deretter evaluert, og stoppet et år frem til nye og forbedrede utgaver kom våren 2007, nå på 5. og 8. trinn, slik som det fremdeles gjennomføres.

PÅ SCENEN

Alle klasser arbeidet jevnlig med forestillinger og fremføringer for hverandre og foreldre. I 2006 arbeidet 7. klasse med forestillingen «På egne ben», et syngespill av Arne Bendiksen (over) om trivsel, mobbing og vennskap. En av sangene i et play-back lå litt for høyt for elevene, og musikk lærer Unni kontaktet Bendiksen for å høre om det kunne endres. Ja, sa han, og ville i tillegg gjerne komme på øvingene med klassen. Han tok med seg kona til premieren, og ville også delta på festen på Sandvang. Karin fikk sitte på i hans flotte gamle Buick(?) til festen, og foreldrene snudde seg rundt og fikk dekket på til Bendiksen og kona hans også. Begge uttrykte at de var imponert over både elever og lærere, de hadde oftest sett skole om-

talt ganske negativt i mediene.

UTVIDET SKOLEDAG

Våren 2007 var det valgkamp, og en morgen i mai kom nyheten om at Nesodden skulle få delta i et forsøk med «utvidet skoledag». Rett før storefri ringte skole-sjefen og lurte på om Fjellstrand kunne tenke seg å delta. Et budsjett på kr. 950 000 for innkjøp og gjennomføring ble fristende agn. Etter en kjapp samtale i personalet, var svaret JA. Utfordringene ble ganske omfattende, for elevene i 1.-4.klasse skulle ha fem timer ekstra til leksearbeid og fysisk aktivitet, de skulle serveres frokost og lunsj med varm mat tre dager i uka.

Dette året var Ole Bent Myhrvold

Kunnskapsminister Bård Vegar Solhjell (SV) fikk i går mange spørsmål av elevene i femteklasse på Fjellstrand skole, som selv har vært med i forsøket med utvidet skoledag. Foto: Petter Løken

tilsatt som inspektør, etter at Åste Eggen gikk av med pensjon året før. Han ble sporenstreks utpekt til prosjektansvarlig, tilsetninger av personalet til matlaging og ekstra undervisning ble foretatt, og alle de ferdige timeplanene til lærerne ble omgjort. Innkjøp av utstyr og godkjent oppvaskmaskin samt ominnredning av mat- og helse-rommet ble foretatt. For at foreldre skulle kunne følge med i skolearbeidet, ble en «Torsdagssamtale» innført, der barna skulle ta med noe av ukas arbeid hjem og fortelle hva de hadde lært og gjort. Erfaringen og evaluering av dette året var overveldende positive, foreldre og barn uttrykte tydelig at det var godt å slippe lekser – selv om

lesetreningen fortsatt måtte gjøres hjemme. Forsøket ble avsluttet etter et år, uten videre satsing på skolemat. Men Kunnskapsminister Solhjell kom høsten 2008 på besøk og fikk høre hva elevene syntes.

Høsten 2008 fikk Karin permisjon etter 14 år som rektor, og Vidar Sæbjørnsen ble ansatt.

Hans engasjement i natur og miljø ble raskt synlig i nærmiljøet, der flotte skilt med opplysning om alle humlearter møter alle som går en tur i nærheten av skolen. Videreutvikling av skolen omfatter også nå et utvidet samarbeid med barnehagene, slik at alle barn skal være godt kjent med skole og SFO før skolestart.

Livet i Ommen

Av JORUNN AASTERUD

Ommen tilhørte gården Nedre Røer, og nevnes i begynnelsen av det 18. århundre. Navnet kommer muligens av ovn, det kan ha ligget en kalkovn, tjæreovn eller saltovn på åsen over bukta.

Historien om fiskerfamilien i Ommen, forteller om hvordan kvinnene og barna måtte tre inn i fars sted og fortsette der han slapp.

Lokalhistoriker fra Fjellstrand, Ingvald Hokholt har skrevet mye av historien om fiskerfamilien i Ommen.

I Ommen bodde og strevde fire generasjoner som livnærte seg av fiske, og som i all slags vær måtte på sjøen, sette garn med frosne hender, sette åleteiner, ruser og fiskegarn. Og fisken måtte de til byen med for å få den omsatt. Om sommeren var det greit med årer og seil som drivkraft. Når isen la seg, måtte fiskekjelken fram. Fisken ble lagt i en tønne flettet av spanskrør. Lokket på tønna ble sitteplass når han pigget seg fram. Ikke alle kom tilbake. Fire i familien mistet livet i Oslofjorden.

Få kan vel tenke seg at det i Ommen var en åkerlapp, og at de holdt ku, kalv, høns og gris. Men slik var det.

Historien starter i 1808 med Kristine Jonsdatter og Lars Larsen Ommen, og avsluttes med deres barnebarn Oleanna. De hadde lite jord å dyrke, bare fiske å leve av. Da Lars druknet i 1829 og Kristine ble enke, var hun 42 år gammel, gravid og hadde allerede født sju barn, men bare tre var i live. Den eldste sønnen, Ola, var 19 år, og måtte forsørge familien med å fiske. I løpet av vinteren døde både det nyfødte barnet og en tre-åring. Matmangel var nok en av årsakene, og sier noe om livets harde realiteter for fiskefolket. Kristine selv ble en gammel kone, og dør i 1853, 91 år gammel i legd på Mellomstrand, og blir begravd på fattigvesenets regning.

Historien gjentar seg. I 1865 bor Marie og Peder i Ommen. Peder er sønnen til Lars og Kristine, og fisker som faren. Da han omkommer på fjorden «under et stormende veir i Christianiafjorden» er Marie 37 år

Ommen er i dag en yndet badeplass og en kystleden hytte/ DNT.

og har seks barn fra ett til tolv år. Sønnen Lauritz overtar forsørgeransvaret og blir fisker, men drukner også, bare 15 år gammel. Da var det bare Maren, den eldste datteren og Oleanna, den yngste, som vokser opp i Ommen.

SKOLEGANG

Skolebarna fra Ommen hadde lang skolevei. Skolegang for barn var påbudt, seks dager i februar og seks dager i juli. I all slags vær måtte de gå oppover den bratte åsen, og så videre til omgangskolen på Fjeld, Urianstad eller Persilengen. Livet deres var ikke tilrettelagt for skolegang. Skolegang for barn var påbudt, seks

dager i februar og seks dager i juli.

Oleanna var 11 år i 1852, og vi ser av skoleprotokollene for dette året at hun ikke møtte noen av dagene i februar, «i mangel av klæder». Dette var en hyppig begrunnelse. I juni møtte hun fem av seks dager. Det var litt enklere om sommeren! Da Oleanna skulle konfirmeres, hadde hun i løpet av tre års skolegang til sammen vært sju dager på skolen.

Omgangskolen hadde sin begrensning i fag og undervisning, men vi ser at mange andre årsaker er grunnen til at kunnskap ikke alltid er allemannseie.

Oleanna født 1841, giftet seg med Ola i 1867 og de bosatte seg i Om-

Foto: Jorunn Austeud

Over: Oleannas epletre. Under: Et hyggelig overnattingssted.

Foto: Cato Hals fra Boka «Hvorfor heter det...?»

men hos Oleannas mor Marie. Da bodde det seks personer i den lille stua. I tillegg til egen familie bodde det også to unge fiskere i huset.

FISKERENKER OG FARLØSE

Ola hadde kjøpt tomt av sin bror Bernt. Den lå syd i Ommen. Huset, en liten tømmerstue, hadde de flyttet fra Løkka i Fjellstrand. Tomta var ikke betalt, og Ola var innvilget veksellån i Kristiania mot kausjonister. Det var på turen hjem fra Kristiania, hvor han hadde hentet pengene, at han kom ut i et forrykende uvær og omkom. Han ble ikke funnet, og pengene forsvant med ham. Også her sitter enka igjen med seks farløse barn. Den eldste sønnen var 15 år da faren omkom.

Ulykken ble kjent på bygda, og Carl Svestad satte i gang innsamling så familien kom over den verste kneika, og slik kunne Oleanna bli boende og beholde stua. Et bevis på den samhørighet og hjelpsomhet som preget bygdesamfunnet. Dette hjalp nok Oleanna og barna, men på samme måte som moren måtte hun klare seg videre med seks farløse barn.

Felles for fiskerenkene var at de måtte forsørge seg og ungene med å fiske, og i tillegg ro og seile for å selge fisken i Kristiania. Oleanna tok over der mannen slapp. For oss er det vanskelig å forstå den lettelsen det var for Oleanna da den første

dampbåten «Jona» kom i 1892. Den gikk i fast rute til Christiania. Da kunne de ro båten til Fjellstrand, og få fisken videre med båten til Kristiania. Det kostet Oleanna 35 øre å reise med båten til byen.

KVINNEARBEID OG STEINBRYTING

Historien om fiskerfamilien er ikke bare en historie om fiskerens slitssomme og farefulle yrke. Den er like mye historie om kvinners innsats. For Marie og Oleanna var det ikke noe som het mannfolkarbeid og kvinnfolkarbeid, de måtte gjøre begge deler. Kvinner som i tillegg til å være mange barns mor og med tungvint husstell, tok del i mannens arbeide.

I Ommenåsen var det dannet en steinmorene gjennom tusenårig avflassing av fjellet. Når Severin Jensen kom med jakta si til Ommen for å hente stein, deltok Oleanna i arbeidet. Hun og Ola skiftet tak med hvert sitt spett til steinen sto på kant. Så brøt de med bare nevene slik at den tok overbalanse og skurte utover fjellet. Jakten ble ankret opp, og en stor stige ble lagt på krakker for så å få trillet steinen til innlasting.

Steinen skulle brukes ved Kaholmen ved Oscarsborg festning. Den ble kjøpt av den norske stat for å brukes i utfyllingen av chausseen mellom Kaholmen og Hurum.

Severin Jensen var en liten, lubben

Skiltet fra utsiktspunktet Oleannas utsikt. Kvinnene i Ommen var med som en selvfølge i alt arbeid.

jaktemann med rødt helskjegg. Oleanna byr ham på middag, kokt torsk og poteter. Etter middagen tar mennene seg en middagslur før innlasteringen av stein. Oleanna har ikke tid til det da hun må vaske opp, passe barn, og være ferdig til karene begynner arbeidet som hun skal være med på. (I. Hokholt)

Steinen ga bedre inntekter enn fisket, så det var bare å stå på!

Da Oleanna skulle skrive under på at hun avga grunn til brygge i Om-

men, ble dokumentet undertegnet «med paaholden penn». Det måtte hun hele livet. Oleannas søsterdatter Julie, som også vokste opp i Ommen, drev fiske sammen med sin mann, og man kunne ofte se henne alene på fjorden.

ALDERDOM

Historien forteller at hun var ergerlig når hun i en alder av 85 år, måtte gi seg med fiske på grunn av helse. «Dette var to kvinner av samme slekt,

av samme stålsatte natur. Begge elsket det frie liv på fjorden». (I. Hokholt)

I desember 1916 døde Oleanna. «Hennes livsaften var etterlengtet og kom som en solnedgang uten skygger. Måtte hennes liv stå som eksempel for kommende slekter. Motgang er til for å overvinnes. Livskampen foredler menneskene. Den nordiske, karrige livsmulighet har hevet det nordiske folk til et livskraftig, seigt og intelligent folk». (I. Hokholt)

Den siste av slekten som bodde her, var Oleannas sønn, Hans, også han var fisker. Han drev fiske fram til 1935.

I dag har Oslofjordens Friluftsråd og Kystleden overtatt to av husene i Ommen, og det er nå overnattingsmuligheter i Oleannas gamle stue.

Nesodden Folkeopplysningsråd og Foreningsnytt 75 år

Av ARILD DROLSUM

KOMMUNALE FOLKEOPPLYSNINGSRÅD

Statens folkeopplysningsråd, med sin bakgrunn fra 1934, sendte i begynnelsen av 1946 en oppfordring til alle landets ordførere om å opprette kommunale folkeopplysningsråd. Bakgrunnen var at staten etter andre verdenskrig ville satse sterkere på folkeopplysningsarbeid blant voksne. «Et høgt opplyst folk er demokratiets sikreste værn og også den første betingelse for et virkelig levende demokrati.» Hovedoppgaven til et kommunalt folkeopplysningsråd skulle være å skap et fastere samarbeid mellom lokale organer som på en eller annen måte arbeidet med folkeopplysningsoppgaver. Gjennom dette samarbeidet skulle man fremme opplysnings- og det aktive studiearbeidet på stedet. Etter ett år hadde 125 kommuner etablert et folkeopplysningsråd.

I 2025 er det, så vidt vi kjenner til, bare Nesodden Folkeopplysningsråd

som eksisterer og kan feire 75-årsjubileum!

ETABLERINGEN AV NESODDEN FOLKEOPPLYSNINGSRÅD

Det var Anders Steinholt, rektor ved realskolen på Fjellstrand, som var initiativtaker til at Nesodden Folkeopplysningsråd ble stiftet i 1950. Han var en innsatsfull leder, helt til han gikk av i 1957. Hans drøm var å få et skikkelig samfunnshus med bibliotek i bygda. I tillegg til alle organisasjonene som arbeidet for økt folkeopplysning, ønsket rådet på Nesodden også samarbeid med organisasjoner på kultursiden. Rådet skulle støtte tiltak av almen kulturell og opplysende art, det skulle ta initiativ til slike tiltak, det skulle opptre som bindeledd mellom de tilsluttede organisasjoner og støtte den enkelte organisasjon når det var behov for det. De organisasjonene som var tilsluttet, hadde hver en representant i rådet. Fra starten var 21

Faksimile av Foreningsnytt nummer 22 fra august 1978.

lag og foreninger med. Tilslutninger var høyest rundt 1990 med cirka 100 medlemmer. Antallet er nå rundt 50 idealistiske lag og foreninger. I dagens situasjon er folkeopplysningsrådets viktigste oppgave å eie og passe på en ansvarlig drift av Foreningsnytt og derigjennom bidra til at befolkningen holdes orientert om aktuelle begivenheter og næringstilbud.

FOLKEOPPLYSNINGSRÅDET TOK INITIATIV PÅ MANGE OMRÅDER

Foreningsnytt

Folkeopplysningsrådet startet raskt Foreningsnytt, og utgivelsen skulle

foregå hver uke. På en enkel stensil-maskin ble den maskinskrevne publikasjonen trykket og lagt ut i alle de 27 landhandleriene på Nesodden. Det ble også sendt en forespørsel til Oslo Havnevesen om å få satt opp en läsbar oppslagstavle på båtselskapets eksedisjonsbod på utstikker B i Pipervika. Etter hvert ble det inngått en avtale med Postverket om distribusjon. Dette samarbeidet har ikke alltid vært lett på grunn av portoreglene. Derfor har Foreningsnytt til visse tider blitt lagt ut i bunker hos kjøpmennene, på de største arbeidsplassene og på båtene. I dag har Foreningsnytt en sikker dis-

Foto: nb.no, ukjent fotograf, 1941

I 1983 ble Torborg Nedreaas, her fotografert i 1941, tildelt en kulturpris på 15.000 kroner. Den var et samarbeid mellom Nesodden kommune, Nesodden Folkeopplysningsråd, Nesodden sparebank og Lions Nesodden.

tribusjon til alle husstandene på Nesodden gjennom Follo Distribusjon, annen hver uke.

Kveldskolen

Tidlig på 1950-tallet ble Nesodden Kveldskole opprettet. Den ble svært viktig for folkeopplysningsrådet. I de første vedtektene står det at Nesodden Kveldskole, som er en avdeling under Nesodden Folkeopplysningsråd, har som oppgave å ta seg av den frivillige opplæringen av voksne som naturlig faller inn under rådets virksomhetsområde. Kveldskolen ble en viktig del av skolemiljøet på Nesodden. Her ble det gitt et svært variert tilbud av kurs. Det kunne være innen feltene språk, matematikk, maskinskriving, motorlære og rosemaling. Ett år ble det tilbudt nesten 30 forskjellige kurs. Men tidene forandret seg, og rundt 1980 ble Kveldskolen lagt ned.

Kveldskolen hadde sitt eget utvalg. Men utvalg ble også opprettet på mange andre områder. Det fantes kulturutvalg, studieutvalg, foredragsutvalg, teaterutvalg og musikkutvalg. Aktiviteten var stor på både opplysnings- og studiesiden, men flere av disse ble avsluttet etter kort tid.

Samfunnshuset

Det var i 1956 at tanken om et samfunnshus ble luftet. Det var Nesodden Folkeopplysningsråd som hadde innkalt til et møte og sådde den første spiren. 65 personer var møtt frem.

De fleste mente at huset burde ligge på nordre Nesodden, der majoriteten av befolkningen bodde. Det ble oppnevnt et femmannsutvalg som skulle arbeide med saken og komme med et forslag. I 1960 dukket saken opp på nytt. Et nytt fellesmøte ble arrangert av formannskapet og folkeopplysningsrådet, og interessen var upåklagelig. En ny arbeidsgruppe ble nedsett. Og nå begynte ting å skje. Først reiste den nye barneskolebygget seg, og høsten 1963 kunne folk se at det nye Samfunnshuset tok form. Lørdag 26. september 1964 kunne den offisielle festen foregå.

Vennskapsby

Nesodden Folkeopplysningsråd lanserte også tanken om at Nesodden burde melde seg inn i Foreningen Norden. Foreningen ble stiftet med opprettelse av vennskapskommuner og byer i ulike land. Kommunen meldte seg inn og ble i 1953 tildelt Herlev kommune i Danmark som vennskapskommune. Dette førte til utveksling av skoleelever og gjensidig besøk av representanter fra administrasjonen og politikerne i kommunen. Senere fikk vi Høganäs i Sverige som vennskapskommune.

Nesodd-dagen

Våren 1951 kom forslaget fra folkeopplysningsrådet om at man skulle arrangere en Nesodd-dag, som skulle alternere mellom de forskjellige

skolekretsene. På denne dagen skulle det være opptog, hvor de forskjellige bedrifter på Nesodden deltok og presenterte hva de produserte. På samlingsstedet hilste ordføreren, og de forskjellige kulturgrupper fikk presentert seg.

Den første Nesodd-dagen ble arrangert 30. juni ned på «Signalen» og 1. juli på Fagerstrand for å markere at Gjøfjell kapell var 50 år. Suksessen med Nesodd-dagen i 1951 ville man gjenta hvert annet år. I 1953 var det Fjellstrand og Nyborgsjordet som sto i sentrum. Arrangementet ble ikke mindre populært ved at de landskjente artistene Kurt Foss og Reidar Bøe underholdt. Den tredje Nesodd-dagen gikk av stabelen på Jaer skole i 1955. Men søknaden om å få leie skolen måtte først gjennom en lang debatt i skolestyret. Senere har Nesodd-dagen bare sporadisk blitt arrangert.

Fra én til tre priser

Allerede på 1960-tallet innstiftet folkeopplysningsrådet en kulturpris på Nesodden. Det ble ikke en årlig pris. Det ble det først i 1983, da kommunen for første gang ga ut sin kulturpris i samarbeid med Nesodden Folkeopplysningsråd, Nesodden sparebank og Lions Nesodden. Prisen var på 15.000 kroner og gikk til Torborg Nedreaas. I 2014 ble «Årets nesodding» innstiftet, og for noen år siden fikk vi også «Årets idrettspris.»

Folkeopplysningsrådet har gjennom alle årene jobbet nært med kommunen med utvelgelse av prisvinnere og gitt økonomisk støtte når det har vært mulig.

HVA MED FREMTIDEN?

Har et analogt, lokalt tidsskrift, som Foreningsnytt, noen fremtid i vår digitale tid? Tidsånden sier nei, men virkeligheten sier ja. Annonseresponsen fra det lokale næringslivet er stor og stabil, i likhet med tilbakemeldinger fra innbyggerne på den redaksjonelle FOKUS-spalten. Ikke minst ser vi at Foreningsnytt har en viktig funksjon i forhold til alle som ikke er på nett. Vi snakker om et betydelig antall i vår bygd.

Men la oss nå først og fremst gratulere Nesodden Folkeopplysningsråd og Foreningsnytt med 75 spennende og nyttige år for alle Nesoddens innbyggere.

I jubileumsåret 2025 består styret i Nesodden Folkeopplysningsråd av følgende personer:

Styreleder/redaktør: Tor Fagerland
Styremedlemmer: Ann Coates, Søgnhild Østvold, Tormod Bjørnstad, Steinar Glimsdal, Arild Drolsum

KILDER:

Nesoddens historie, bind 3, Harald Lorentzen
Nasjonalbiblioteket, diverse avisartikler
Protokoller, Nesodden Folkeopplysningsråd
Fellesvelletsavis, nr. 3, 1953 og sept. 1991
Sopelimen, 2000
Tor Fagerland

Steinøksefunnet på Bekkbråtan

AV EIVIND BRATLIE

**Type og alder, funnoms-
stendigheter, forslag til
rekonstruksjon som jord-
bruksredskap, spekulasjon
om bergartstype og geografisk
forekomst for bergarten**

*Under: Største lengde: 9,5 cm, største
tykkelse 3,5 cm, største bredde: 5 cm.
Millimeterpapir med ruter i
centimeter som målestokk.*

Foto: Eivind Bratlie

TYPE

Øksen er fremvist for arkeolog, professor emeritus Einar Østmo og arkeolog Birgitte Bjørkli ved Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. Begge beskriver den som

en typisk **skafthulløks**, et grave/krafse-redskap brukt ved jordbruk - dyrking av korn. Den dateres til den arkeologiske perioden i Norden benevnt *neolitikum*, 4000 f. Kr til 1800 f. Kr, også kalt *ynge steinalder*.

Foto: Eivind Bratlie

Skaftbulløksen funnet på Bekkbråtan (innrammet i rødt), her sammenliknet med skaftbulløkser i samlingen i Kulturhistorisk museum–UiO. Øksene til venstre er jordbruksredskaper av samme type. Øksene til høyre er trolig anvendt som våpen (slag- og slynggevåpen) og/eller status- og verdighetsobjekter. (Opplysninger fra arkeolog Birgitte Bjørkli, KHM–UiO)

Skaftbulløks-
funnet på
Bekkbråtan

Øksen er per desember 2024 innlevert til fylkesarkeologen i Akershus fylkeskommune, Reidun Marie Aasheim. Den er nå i magasin i Kulturhistorisk museum – UiO, registrert med museumsnummer C66524.

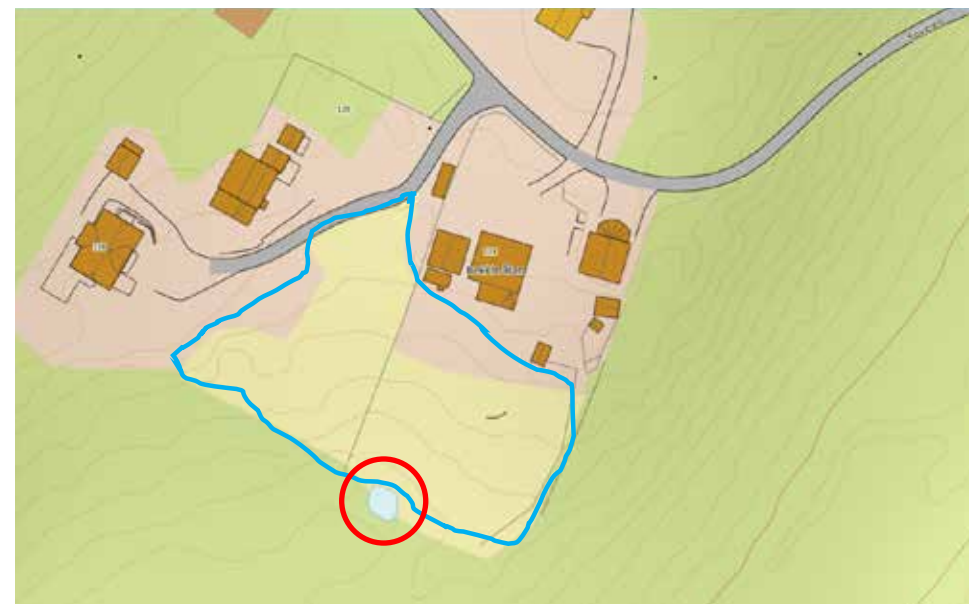
På Nesodden er det funnet flere steinøkser fra yngre steinalder eller bronsealder av samme type, se oversikt:

Kilde: Nesoddens historie, bind 1, utgitt av arbeidsutvalget for Nesodden lokalhistorie, 1979

FUNNSTED

Skjerdump fra Gule sider

Skjerdump fra Gule sider

Rød sirkel indikerer antatt funnsted, koordinater:
lengdegrad: 59.82199, breddegrad: 10.66206

Øksen ble funnet på eiendommen av en av de tidligere beboerne. «Bekkbråtan» har vært et småbruk, (gnr. 6, bnr. 2, Nesodden kommune), drevet periodevis fra slutten av

1700-tallet. Jeg fant øksen i liggende i en vindusnisje i kjelleren 2012, da eiendommen ble kjøpt. Det foreligger ikke opplysninger fra nålevende tidligere beboere om hvor øksen

ble funnet. Min teori er at den ble oppdaget under utgravning av en dam og en brønn syd på tomten, i et myrområde og vannsig/kilde. Trolig er dette gjort i 1930 – årene. Øksen kan også ha blitt funnet i åkerjorden ellers på gården. Matjordsområdet på den opprinnelige gården (før oppdeling ca. 1930) er markert på kartet over med blått. (Øksen kan også ha blitt brakt til eiendommen utenfra).

En spekulasjon: Skaftthulløksen, forutsatt at den ble funnet i området, kommer fra åkerbruk, dyrking av korn (rug) her i bronsealderen.

Hvis øksen ble funnet i myrområdet syd på tomten, kan det tenkes at den den representerer et «offer til naturkreftene», lagt i myra av bronsealder-folket.

Til høyre: Slik kan det første åkerbruket ha artet seg.

Under: Forslag til skjefting av skaftthulløksen som gjør den egnet som redskap for bearbeiding av jord for dyrking av korn.

Skaft av einer, surringer av einerbark/bast. Det gir et stabilt og solid feste for øksehodet.

Illustrasjon: Olav Engerhagen

BERGART

Jeg er en dedikert amatørgeolog og har i mange år studert bergarter og geologiske prosesser. Bergarten i øksen fanget tidlig min nysgjerrighet, da jeg aldri har sett maken.

Bergarten er relativt tung, med egenvekt på ca. 3 gram/cm³ (vekt 667 gram, volum 215 cm³).

I den finkornete, kompakte og grålige hovedmassen ligger små, grønne og klare krystaller jevnt fordelt:

Etter mine kunnskaper om geologien på Nesodden forekommer ikke bergarten som øksen er laget lokalt. Jeg har forlagt bilder av øksen for professor i geologi *Henrik H. Svensen* ved Institutt for geofag ved Universitetet i Oslo. Han er en ledende kapasitet i sitt fag. Svensen tror bergarten er en type basalt og mener han har observert den i området ved Filtvet i Hurum.

Jeg fant, jeg fant!

Eivind Bratlie skriver om et funn på egen eiendom. Med detaljerte bilder viser han steinøksas særegenheter. Funnstedet er markert på eget kart, og det blir belyst av kart over funn fra steinalder og bronsealder på Nesodden. Kontakter til det arkeologiske fagmiljøet er referert.

Redaksjonen har ikke ekspertise på dette området. Vi synes at dette er en interessant framstilling av hvordan en amatør kan finne fram i faglitteratur og fagmiljø. Kanskje kan dette tjene som inspirasjon for andre som med metallsøkere og ved tilfældigheter kommer over oldtidsfunn. Mange viktige funn har skjedd på denne måten. Men det er ikke fritt fram.

Vi minner om at man ikke uten videre kan beholde gjenstander man finner. Staten er etter kulturminneloven eier av alle kulturminner fra før 1537 og alle mynter eldre enn 1650. Finner du en slik gjenstand i bakken, skal du ikke grave videre. Du må heller ikke vaske eller rense funnet.

Husk at funn av slike gjenstander alltid skal meldes til fylkeskommunen. Det er egne funnskjema, og bruk av metallsøker krever tillatelse fra grunneieren. Det er ikke lov å søke der det er registrert automatisk fredete kulturminner.

Hovedbudskapet er: varsomhet for ikke å ødelegge funnsted og gjenstand og å sende inn rapport!

Red.

Utvandringen til Amerika fra Norge og Nesodden

AV KARI ØSTVEDT

For 200 år siden dro de første emigrantene fra Norge til Amerika. Dette jubileet har vært markert i år. Kongen og dronningen var i juli 2025 til stede ved markeringen i Stavanger, der skipet Restauration i 1825 satte ut med 52 passasjerer med kurs for Amerika.

Hvordan berørte utvandringen Nesodden? Harald Lorentzen ga i 1997 ut en liten bok, Reisen mot vest, Emigrasjonshistorie fra Nesodden 1850 – 1915. Han har gått til folketellinger, kirkebøker og emigrasjonsprotokoller og sett på de personene som er registrert som utflyttet. I tillegg har han oppsøkt etterkommere av emigranter i USA.

På grunnlag av denne viktige lokale informasjonen, framstillinger i Nesoddens historie, bind 2, samt generelle framstillinger av norsk historie vil vi søke å beskrive og forklare utvandringen fra Norge til USA.

STERK BEFOLKNINGSVEKST I NORGE

Det nye Norge var i 1814 et fattig land med 900.000 innbyggere. Folketallet i 1915 var ca 2,5 millioner. I løpet av 100 år hadde det i tillegg utvandret henimot 900.000 nordmenn, i hovedsak til USA. Utvandringen startet i 1825, men skjot først fart fra 1850. Få land hadde så høy utvandring i forhold til folketallet som Norge.

Det gamle norske samfunn, basert på jordbruk og fiske, kunne ikke absorbere befolkningstilveksten. Lenge var det å dra til sjøs, bli tjenestefolk, gårdsgutt eller tjenestejente, eneste utvei. Så endret den tidlige industrialiseringen dette. Mange dro fram mot år 1900 til byene og andre industristeder og anlegg. Men etter hvert ble Amerika en viktig vei ut.

Utvandringen nådde toppen med

mer enn 28.000 i 1882, og holdt seg høy fram til første verdenskrig. Fra krisetiden i USA ved slutten av 1920-årene, med børskrakk og massearbeidsløshet, sank den til mindre enn tusen per år.

HVA MED NESODDEN?

Mot dette bakteppet skal vi se på Nesodden-samfunnet. I 1815 bodde det 479 personer her. I 1855 hadde det økt til ca 1000. I 1920 er det registrert 2.550. Vi vet at mange hadde bosatt seg i Kristiania og nærliggende områder. Samtidig har det kommet utlendinger, mest svensker, til Nesodden, ikke minst på grunn av isdriften.

Lorentzen har funnet navnene på tre hundre som utvandret til USA via Kristiania. Det var også vanlig med etappeutflytting, først til by, dernest til USA. En ikke ubetydelig del av norske emigrantene kom hjem igjen, enten med opptjente penger eller tapte illusjoner.

Det er trolig ikke mulig å gi et robust tall på antall nesoddinger som emigrerte. Noen kan ha reist fra andre havner enn Kristiania, andre har vært bosatt andre steder enn Nesodden da de reiste. Det er 77 som er registrert som emigranter bare i 1880-årene, og hele 128 i årene 1901-1910. Mange andre kommuner hadde høyere utvandring, mest i Innlandet. Men utvandringen har likevel vært en driver i utviklingen

på Nesodden. De som hadde reist, viste vei og muligheter for dem som hadde vansker med å tjene til sitt opphold hjemme. Både å dra til sjøs, til fabrikker i Kristiania og settlerliv i USA var alternativ til å gå i tjeneste eller være løsarbeider hjemme. Men mange hadde ikke råd til billett til overfarten. Reisen var strabasios og langvarig, ofte farefull i overfylte skip og med sykdomsutbrudd.

HVEM VAR DET SOM REISTE?

Harald Lorentzens bok viser oversikt over hvem som reiste sammen, hvor de bodde på Nesodden, og hvor de skulle reise til. Folk med Nesodden-slekt kan identifisere om de har slektninger som dro, om de reiste som familie, eller om det var unge gutter som søkte lykken. Enkelte kvinner reiste også alene, noen for å gifte seg, noen tok jobb som syerske.

Knappe opplysningene egger til refleksjon og fantasi. Mange familier kjenner historien om en mor som hver dag forgjeves gikk til postkassa i håp om å finne Amerika-brev.

HVORDAN GIKK DET I AMERIKA?

Harald Lorentzen har skildret enkelthistorier og livsløp. Gjennom hans fortellinger får vi innsikt i suksess og konkurs, og vi får vite om etterslekt. Mange har ikke lenge verken kunnskap eller kontakt

Foto: Fra Harald Lorentzens arkiv

Kilborn Ave i Chicago med Clara fra Persilengen (t.v.), Doris og Vonda.

med slektninger som i sin tid dro. Her kan noen av oss finne svar på hvordan det gikk, og gjennom det skape seg et bilde av enkeltskjebner og livsvilkår. Lorentzen dokumenterer at naboer reiste sammen, at mannen i en familie ofte reiste først og så kom familien etter. Enkelte opplevde at de aldri hørte noe fra han som skulle reise i forveien. Det var vanlig at folk reiste til stedet der naboer eller slektninger allerede var etablert. Koner ble hentet fra hjemlandet. Ofte, men slett ikke alltid, giftet folk seg innen det norske miljøet. Det vil føre for langt å gjens fortelle mye av dette – boka er til låns på Nesodden bibliotek eller kan leses på Nasjonalbibliotekets digitaliserte bokhylle på nb.no

EMIGRANTER FRA NESODDEN

Blant de første emigrantene Lorentzen har funnet, er en familie på fire fra plassen Nordhagen under Løes. De dro i 1850-årene. Faren var uekte barn av prokurator Røer.

I 1866 reiste Kristian Martinsen fra Steilene 42 år gammel, oppvokst som foreldreløs etter at foreldrene druknet under fiske. Hvorfor og hvordan han kom av gårde, vet vi ikke.

Karl M. Helvik med kone og tre barn dro i 1882 sammen med hans far på 77 år. Familien mistet all tre barna på turen til Chicago, der søsteren Bolette som reiste i 1868, var bosatt. De fikk sju barn i Amerika,

og faren levde i sju år i Chicago.

Fra Persilengen dro tre søsken på 1880-tallet. Gunerius døde etter få år av tæring. Broren Lorentz dro sammen med tre kamerater fra Nylenna, Løeshagen og Haugen. Han kom raskt tilbake til Norge; kanskje ble han avvist på Ellis Island. USA ville ha de friske og arbeidsføre.

Søsteren Klara dro til sist, (bilde fra s.21). Hun giftet seg norsk og fikk etter hvert en stor familie spredt over hele USA, men mistet tre av sine fem barn. Her er hun avbildet foran sitt store hus i det norske strøket i Chicago.

Emigrasjonsprotokollen viser at på én og samme båt i 1905 var to brødre fra Bratås, én Sandheim og fra Kontra, sammen med en femte. Flere av dem var is-arbeidere, men nå var is-produksjonen på vei ned. Amerika lokket.

Vi skal være varsomme med å generalisere om hvordan det gikk nordmenn som emigrerte ut fra enkeltskjebner. Hovedpoenget er å vise at det er stor variasjon. Vi skal også huske på at barnedødelighet og tuberkulose var vanlig i alle land på 1800-tallet. Fattigdom og håpløshet fantes både hjemme og «over there».

Folkevandringer og forflytninger er ikke et nytt fenomen i verdenshistorien. Med utvandringen til Nord-Amerika som bakgrunn er det naturlig å gjøre seg refleksjoner om fellestrekk med alle dem som i

Springdale Farm, bygget opp av Harald Opsand i Iowa.

Foto: Narve Skarpmoen

Kristianiafjord. Amerikadampen.»

våre dager forsøker å skaffe seg en ny framtid i andre land. Det har vært vanlig å rose norskamerikanere som holdt på det norske språket sitt, bruker bunad fra hjemtrakter og har lutfisklag. Vi problematiserer inn-

vandrerkvinner som ikke lærer seg norsk, og du kan ikke bli politi med hijab. Men dette får være opp til den enkelte å reflektere over!

Et gammelt industriminne

Av HARALD LORENTZEN

Nesodden hadde i mange år en blomstrende industri knyttet til, importanleggene for oljeprodukter.

Dette ga Nesodden skatteinntekter og mange arbeidsplasser, noe som ga familier inntekter og kjøpmenn kunder. I dag er minnene knapt synlige.

Ett av de tre store oljeimportanleggene var Norske Shell sitt anlegg på Granerudstøa på Svestad.

I disse dager dukket det opp et industriminne gjennom funnet av en gammel båt, en trofast liten arbeidshest som pløyde fjorden langs Nesoddlandet.

I 1930 starter historien om denne båten. Selskapet som bestilte den, het A/S Norsk-Engelsk Mineralolie. Selskapet trengte en liten båt for frakt av fat med oljeprodukter fra Granerudstøa inn til hovedstaden. Sjursøya var omgjort fra et sommerparadis til en industrihavn, og mer og mer av oljeindustriene ble sentrert der.

A/S Norsk-Engelsk Mineralolie lot Glommen Mek. Verksted i Fredrikstad bygge en liten fatbåt i 1930. Den var 15,9 meter lang, 4,3 meter bred og fikk en Bolinder råoljemotor på 60 hestekrefter. Navnet på båten ble «SHELL 35». Etter krigen ble fatbåten bygget om til en liten slepebåt, for nå ble det slep av lektere som fraktet olje og bensin ut og inn fjorden.

Oljeselskapet skiftet på slutten av 1930-årene navn til A/S Norske Shell. Hele industrianlegget ble modernisert med ny dypvannskai og administrasjonsbygg,

I 1959 skilte selskapet ut båtdivisjonen i oljeselskapet som nå fikk navnet A/S Shellbåtene. Nå fikk også båten nytt navn, «Shell N.35». Den fikk nytt styrehus, ny maskin og ble utrustet med radar og radio-telefoni.

Skipper på «Shell N.35» ble Ivar Aas fra Nordstrand. Han hadde arbeidet på anlegget til AS Norske Shell i 1940. Etter 2. verdenskrig

«Shell N.35» med matros Vestby i baugen.

var det dårlig med båter, og arbeidsplassen hans ble en ombygget landgangsslekter - med maskin og tanker for oljelast. Denne var han skipper på en stund før den ble ombygget til en lekter uten maskin, Så ble det «Shell N.35».

Vi som fikk oppleve denne tiden på 1960 tallet, husker godt Ivar med «Shell N.35» som trofast kom forbi oss på Nordstrand der både min familie og Ivar Aas sin familie bodde. Nå på 60 tallet med de mer moderne lekterne Shell N.63 og 64. Dekksmann var i mange år Trygve Vestby fra Blylaget.

1970-årene ble starten på avviklingen på industrianlegget på Granerudstøa på Svestad. En som drev stort med mange lektere og også slepebåter, var Arnulf L'Orsa. Han chartret flere lektere fra Norske Shell og slepebåten «Shell N.35». Båten ble nå omdøpt «Lotus» i denne perioden.

I 1978 ble den utleide båten solgt til Arnulf L'Orsa og «Shell N.35», nå Lotus, ble døpt om til «Lotus» og registrert som dette.

I 1989 var det slutt for den gamle slepebåten fra Granerudstøa på Svestad. Den ble rigget ned, styrhuset fjernet og alt inventar solgt. Deretter registrert som opphugget 1. januar 1990.

MEN SLIK GIKK DET IKKE!

Det ble bygget en stor trekasse oppe på dekket av gamle «Shell

N.35» og den ble lagt i opplag i Leangbukta i Asker. Her fotograferte jeg den i 1993, for 32 år siden. Så ble den borte fra historien.

Så en dag før jul 2024 kom det et blad dumpende ned i postkassen min. Der var det en mann i Tistedalen utenfor Halden som hadde sett et gammelt vrak i et stort telt på land, og som fortalte dette til oss båthistoriefrelste personer.

27. mars 2025 dro vi på ekspedisjon, med kaffe og matpakke, de to eldre herremenn Lasse og Harald, begge med gode minner om gamle «Shell N.35» fra våre barne- og ungdomsår.

Plutselig åpenbarte den gamle oljebåten seg liggende med baugen og akterenden ut av et stort telt, blant mye annet som lå i ytterkanten av et jorde, rett ved gamle Idd kirkegård utenfor Halden. Her var industriminnet fra Nesodden, båten som vår nabo Ivar Aas førte i mange år sammen med dekksmann Trygve Vestby.

EPILOG:

«Shell N.35» slepte mye en lekter som het «Shell N.64», en lekter uten motor. I dag finnes den utenfor Göteborg, på Styrösö, nå motorisert og som bunkersbåt med navnet «Tankskär».

Den er neste prosjekt for oss.

Historien om Hesteløkka

AV STEIN TURTUMØYGARD

Hesteløkka er et idyllisk lite friområde ved Oslofjorden, like sør for Nesoddtangen brygge. Både hovedhuset og uthuset er fra 1800-tallet. I 2023 ble eiendommen kjøpt av Sparebankstiftelsen og sikret for allmennheten gjennom en avtale med Oslofjorden friluftsråd. Her skal det nå bli kystledhytte med overnatting.

EN FISKERSTUE VED FJORDEN

Tenk deg at du står på nordspissen av Nesoddtangen en sommerdag i 1858. Rundt deg bruser bølgene i Oslofjorden. Langt oppe i nord skimter du husene i Christiania. Bak ryggen din beiter hestene fra Nesoddtangen gård fredelig på en liten gresslette. Den heter Hesteløkka. I sørenden av løkka stiger det røyk fra pipa på en liten stue i vannkanten. Det er Hesteløkkibunnen, der bor det unge paret Martin Pedersen og Berthe Magnusdatter. Martin har vært sjømann, men heretter skal han og Berthe livnære seg ved fiske i

fjorden. De har leid denne vesle stua av bonden på Nesoddtangen gård. Martin har lovet bonden å føre nøye tilsyn med at ingen foretar seg noe utillatelig på Nesoddtangens eien- dom.

BERTHE HESTELØKKA

Så blir Martin fisker, og i løpet av fem år får paret to barn, Hakon og Magda. Men så rammer ulykken: Martin dør, antagelig drukner han på fjorden, slik mange fiskere har gjort før ham.

Tilbake sitter Berthe med de to små. For å overleve må hun overta jobben etter Martin: hun begynner å ro fiske. Hennes gamle mor på 60 år flytter inn for hjelpe til i huset. Det er trange tider for den lille familien.

Men så får Berthe en idé. All ferdsel går jo på fjorden, og fiskerstua hennes ligger kloss innved selve hovedveien: Christianiafjorden. Her passerer det mye folk, og de trenger mat. Altså starter Berthe med bevertning på Hesteløkka, særlig

for fiskere. Hun er nok en drivende dame. Snart blir Berthe Hesteløkka en institusjon i fjorden. Mange kaller henne for Berthe Pynten, hun holder jo til på spissen av Nesodden.

Berthe tilbyr både mat, drikke og overnatting. Familien flytter over i uthuset når det bor losjerende i hovedhuset. Men kanskje ikke alltid? For nå blir Berthe gravid og får datteren Hulda Marie i 1867. Faren er en vadfisker som heter Halvor Olsen. Halvor er gift og bor på den lille øya Killingen rett vest for Bygdøy, men det hender ofte at han overnatter på Hesteløkka. Og da han blir enkemann et par år senere, flytter han inn hos Berthe. De får enda en datter, Karoline.

Og dermed er vel alt i orden? Nei, etter et par år har vadfiskeren fått nok. Han forsvinner ut av denne historien i 1872.

Så er Berthe Hesteløkka tilbake ved start, og denne gangen med 4 barn. Det blir krevende for en enslig mor. Berthe tar med seg barna og flytter til broren på Kavringstrand. Senere flytter hun videre til husmannsplassen Kallestad. Men Berthe er som sagt en drivende dame, og etter hvert blir hun vertinne på hybelhuset Hotellet i Promenadebakken.

NYE HUSMANNSFAMILIER PÅ HESTELØKKA

På denne tiden har nok fiskerstua

Hesteløkkibunnen for lengst byttet navn til Hesteløkka. Hit flytter nå det unge paret Hans Kristian Johannesen og Andrine Johansdatter med den nyfødte sønnen Jørgen Otto. I 1875 overlater de plassen til fiskeren Andreas Pedersen, kona Kristine og sønnene Alfred og Harald.

Og i 1877 overtar svensken Johannes Eriksen og Karoline Hansdatter. De har barna Karl Julius, Julie og Hilda. Johannes er en svært nevenyttig mann. Han er både skipstømmermann og båtbygger, og har tidligere jobbet med å bygge store seilskuter på Sørbystrand. Men han drar på årene, så da sønnen Karl Julius gifter seg med Ingeborg Larsdatter, overtar de Hesteløkka. Johannes og Karoline flytter med de to yngste barna til plassen Hatt, like nord for Oksval.

Datteren Julie skal med tiden bli husmannskone på Løkka ved Burmaveien. Det er skrevet flere beretninger om Julie Løkka. Hun har fortsatt etterkommere på Nesodden

HESTELØKKA BLIR SOLGT

Vi nærmer oss århundreskiftet, og gradvis blir det mer aktivitet på nordspissen av Nesodden. Det starter med at havnefogd Johnsen kjøper Signalen og bygger et landsted i 1878. Så setter Fyrvesenet opp lysvarde og tåkeklokke. Og i 1892 begynner dampskipene å anløpe brygga, like nord for Hesteløkka.

Fiskerstua på Hesteløkka er fra 1850-tallet.

Kunstmaleren Diriks laget ateliervindu i 2. etasje. Grosserer Jensen bygget låvebrua.

Foto: Stein Turtumbygard

Huset på Hesteløkka er fremdeles det samme som Diriks malte omkring år 1900.

I 1895 år blir Hesteløkka solgt til maleren Karl Edvard Diriks, fetter av Edvard Munch. Han bygger seg atelier i andre etasje, og lager ateliervindu i taket mot nordvest.

Karl Edvard Diriks er en svært produktiv naturalistisk friluftsmaler. Han er kalt 'Vindens maler', og maler voldsomt vær, vind og fjordliv. Han maler flere bilder av Hesteløkka og omgivelsene. Et av dem henger i stua på Hesteløkka fremdeles.

Diriks er en av de første kunstnerne som flytter til Nesodden. Her på Hesteløkka er det usjenert og passe vindfullt for kunstmaleren. Men Diriks vet nok ikke hva som venter ham. For nå selger havnefogden landstedet sitt til restauratør Andersen fra Kristiania. Andersen bygger et fasjonabelt fjordhotell med to gedigne tømmerhus. Naboene protesterer – helt fra Oksval til Flaskebekk. De henviser til «alle de af Restaurationstrafikken flydende Onder». Men det hjelper lite. Snart kan Signalen fjordhotell avertere med 40 rom, og de har fullt belegg hele sommeren.

DIRIKS FLYKTER, JENSEN OVERTAR

Diriks er fortvilet, det er slutt på idyllen i strandkanten. Han erklærer senere: «Jeg solgte Hesteløkka fordi de var saa uforskammet at indrette et Værtshus ved siden af, viss Gjæster kunde gaa og se ind til mig».

Dette «Værtshuset» er naturligvis Signalen fjordhotell.

Diriks forlater Nesodden og flytter til Drøbak.

Den nye eieren på Hesteløkka er grosserer Anton Fredrik Jensen, som driver konfeksjonsforretningen Ebbesen og Jensen i Prinsens gate. Der selger han skreddersydde kåper og drakter.

Anton Fredrik Jensen er kanskje ikke så plaget av hotellet. Han bor jo i byen, og for ham er Hesteløkka et sommerhus på landet. Gjennom hele 1900-tallet blir Hesteløkka nå et sommersted for Anton Fredrik, kona Kristiane, deres tre barn og stadig nye generasjoner av etterkommere. Den gamle fiskerstua har kjøkken, stue og to soverom, men dette blir for trangt. Derfor bygger Jensen et gjestehus for å få plass til hele familien. Underetasjen i gjestehuset blir ifølge tradisjonen gradvis full av tomme champagneflasker, for Anton Fredrik Jensen driver også som vinagent.

Både husmannsstua og uthuset er godt bevart, og i 1934 kommer et originalt påbygg: utvendig låvebru som gir egen inngang til andre etasje. Grosserer Bache har lagt vannledning fra Flaskebekk tjernet til Signalen, og i 1941 får Hesteløkka koble seg på. Heretter har de vann til husbruk og hagevanning. Kvaliteten er noe variabel.

Fra Hesteløkka kan familien Jen-

sen følge utviklingen på Nesoddtangen gjennom en periode på mer enn 100 år. Den nye tid gjør sitt inntog: ny dampskipsbrygge, brevhus, bussruter og pendlere, godsterminal, rivingen av Signalen fjordhotell, parkeringsplass, ny båtterminal.

Men i 2024 er det slutt på en epoke: De siste eierne i familien Jensen, Lully Kiøsterud og Tone Løveid, bestemmer seg for å selge Hesteløkka. Den historiske fiskerplassen med de eldgamle husene i strandkanten skal nå bli et felles friluftsområde med

bølgebrus og historisk sus – til glede for alle som vandrer langs Kyststien.

Diriks malte også Nesoddtangen brygge.

Kilder: Digitalarkivet, Harald Lorentzen, Lully Kiøsterud, Espen Tjernshaugen. tinglysninger, grunnboksutskrift, pantebøker, skjøte, rettsdokumenter, Nesoddens Historie, Nesoddtangen vel 75 år, Fritidsbebyggelse på Nesoddens vestsider.

Historiefortelling for barn

Av BARBRO HELGESEN

A fortelle barn om «gamle dager» er alltid hyggelig, men også spennende. Er de interesserte? Vil de huske det som blir fortalt? På vegne av Nesodden Historielag har jeg i høst vært med på å feire Berger skoles 150 års jubileum. Det ble en tredagers inspirerende opplevelse. Jeg fikk fortelle dem om hvordan deres skole har forandret seg fra omgangsskole, til oppstarten i gamle Berger skole i 1885 og frem til nå. Mange ble overrasket over at det lille huset vis av vis Fjordvangen bussholdeplass var den første skolen. Det var i et «fast leiet lokale paa Sandaker», som det står i Nesodden Herred, (Hj. Berner, 1924)

Mye annet var nok også ukjent for både store og små, og det følte meningsfylt å kunne bidra. Alle elever fra 2.-7.klasse deltok i historietimer der de fikk se hvordan barna lærte seg skjønnskrift med blekk og penn. De fikk se pennesplitter og blekkhus. Godt at noen har tatt vare på

gamle gjenstander! Interessen var tydelig og de ble helt stille da de fikk høre om gamle dagers salmesang, pugging, straff og disiplin i skolen. De fikk også se og høre om hvordan barna måtte delta med hjelp i hverdagslivet, og hvordan folk flest tok vare på tingene sine. Jeg hadde med både skobesparere og stoppesopp. Vi snakket om hva barna lekte, og hva slags hus de bodde i. De fikk lære om forskjellen på rik og fattig, om husmannsplassene rundt Berger og hvordan dagliglivet har endret seg. De satt som «tente lys» da de fikk se bilde av den første «nye» Berger skole og enda flere bilder av hvordan den er bygget på etter hvert som elevtallet har økt. De fikk se foto av lærerinne og herredsstyremedlem Emma Skoklefall og høre om hvorfor veien opp til skolen heter Kjartan Veldes vei. Jeg håper også de lærte hvorfor det heter Skoklefall, og at de kjenner igjen Berger gård og Flateby. Vi snakket også om hvordan Oslofolk inntok sjøsiden med

Foto: Fra Hj Berners «Nesodden herred»

Over: Gamle Berger skole
Under: «Nye» Berger skole

Foto: Fra Nasjonalbibliotekets billesamling Berger skole

Dagens Berger skole

Foto: Wikimedia Commons

sine flotte sommerhus og badehus og mye, mye mer. Ikke minst måtte vi også innom hvordan barna på Nesodden hadde det under krigen. De fikk se rasjoneringskort som ble delt ut fra det som en gang var det første skolebygget i Berger krets.

Powerpoint gjør det lett å «hoppe i tid» og holde konsentrasjonen oppe, og vi kunne nok holdt på mye lenger. Historieundervisningen ble avsluttet med en kort oppsummering av hvor viktig det er å ta vare på gammel kunnskap. Det kan være til nytte i framtida.

De hørte veldig godt etter. Jeg tror de husker mye. Berger skole hadde tatt initiativ til og gjennomførte en spennende uke med mange fine opplevelser, der barna fikk lære mye historie på mange ulike måter. Lærerne hadde samlet gjenstander og laget en fin utstilling med bl.a. gamle pulter, ABC-er, plansjer, foto og salmebøker. Ekstra godt er det å vite at mange elever er seg bevisst den flotte eikeskogen og blåveisen, som er så typisk for miljøet rundt skolen. Takk for at vi i Historielaget ble invitert til å delta!

Husmannsdagen 2025

Av LISE GRANERUD

Lørdag 27. september arrangerte vi vår tredje husmannsdag i regi av Nesodden historielag og Nesodden turlag.

Vi syntes Kirkevika og Olastua var et godt og riktig valg av husmannsplass denne høsten med Nesodden middelalderkirkes 850-årsmarkering som en fin ramme.

Det var mye liv i Kirkevika i «gamle» dager. Saltkoking, utskiping av is og tømmer og til og med ei lita kro og gjestgiveri fantes her! På husmannsplassen bodde fergemenn

hvis oppgave var å ro presten til og fra Oppegård i all slags vær. Ola Kjerkevika var den siste, derav navnet på stua i dag. Vil du vite mer, har historielaget nylig satt opp historisk plakat like ved Olastua i Kirkevika.

Husmannsdagen ble markert i strålende vær, med tur for noen (10) på nyrestaurert kirkesti fra Haslum/Solbukta til kirken. Etappe to hadde adskillig flere deltakere – vi var til sammen omtrent 40 som gikk videre fra kirken over Kirkeåsen og Løes, ned bratta til Kirkevika. Historie-

Arild Drolsum og Lise Granerud

Foto: DNT Nesodden Turlag

Tautrekking

*Husmannsgutta: Terje Gudbrandsen (t.v) og Kjell Thoreby (t.h.)
og Lise Granerud i midten.*

forteller Stein Turtemøygard tok oss med gjennom natur og kultur med sine morsomme, fengende historier som ga perspektiv på hvordan det må ha vært å leve på den tiden. Og husmannstid var ikke for pyser!

På plassen ventet Terje og Kjell

med bål og skaukaffe, og det ble servert mat med hentydning til gamle tider: graut og brød (med syltetøy fra Fundingrudhusets hage), ikke pølser med lompe. Noen historiske fakta om tiden – 1800-tallet på Nesodden – og nytt av året: Husmannsleker

Stein Turtumøygard forteller. Til venstre Marianne Kollstad

med premier! Her ble det både hestekokasting, gjenstandssøk, quiz og tautrekking!

En vellykket dag – vår tredje husmannsdag – og da er det vel lov å si det er blitt en tradisjon. Det finnes fremdeles 17 merkede husmanns-

plasser rundt om i skogene på Nesodden som ikke er besøkt. Og da vi finner helt sikkert en spennende plass også neste høst.

Nabolagshuset Storegården Linaro

AV LARS EIVIND BJØRNSTAD

Nå skapes et nytt kapittel for Storegården Linaro på Blylaget på Nesodden! Den staselige sveitservillaen skal restaureres og bli et nabolagshus. Storegårdens venner Linaro ble stiftet etter et «dobbeltforslag» på årsmøtet i Blylaget vel våren 2023. Der forelå forslag om både bevaring og rivning, og flertallet gikk for bevaring. Sparebankstiftelsen DnB og Norsk kulturarv har bevilget midler til arbeidet, og med det har kommunestyret også vedtatt å bidra.

Huset Storegården ble bygd omkring 1880 av Anton Johnsen. Han vokste opp på Blylaget, og var gårdbruker på Nordre Grøstad. I 1879 kjøpte han tomten av Søndre Grøstad. Deretter fraktet han huset på flåte fra Nordstrand. Allerede i 1885 solgte han det videre til Ole Nilsen, og huset har senere hatt flere ulike eiere. Både huset og friluftsområdet på 21 mål ble kjøpt med en bevilgning fra Miljødirektoratet i 1972.

Nesodden kommune påtok seg ansvaret for eiendommen. Området og gården ble med dette sikret for almen bruk. I 2013 regulerte kommunestyret selve bygget Storegården til bevaring. Den kan derfor ikke rives. Bygget har ikke vært vedlikeholdt over lang tid og det har vært et trist skue å vandre forbi denne strandeiendommen ved Bunnefjorden.

20. august 2023 innkalte Lars

Grimsgaard til stiftelsesmøte hjemme i stua i «Slottet på Blylaget». Med lederens dobbeltstemme hadde Blylaget vel vedtatt å jobbe for bevaring og restaurering. Velforeningens leder, Ida Fjeld Gertsch deltok, sammen med arkitekt Frederica Miller, historielagets leder Erik Jakobsen, beboeraksjonens leder Ruby Wickstrøm og beboer Lars Eivind Bjørnstad. Disse dannet styret sam-

Foto: Lars Eivind Bjørnstad

me med beboer Idun Leinaas. Senere kom Ivar Smedstad fra Fortidsminneforeningens lokallag på Nesodden med i styret.

Kulturminnevernet har tradisjon for å få til gode spleiselag mellom eksterne økonomiske bidrag, kommunal velvilje og støtte, i kombinasjon med lokale ildsjeler. Støtten fra Sparebankstiftelsen på 240.000 til et forprosjekt, viste seg å være veien å gå. Akershus bygningsvernssenter ble engasjert til å lage en tilstandsrapport. Denne konkluderte med at huset er i bedre stand enn det ser ut til fra utsiden. Materialene som er brukt er av god kvalitet. Noe må skiftes ut etter taklekkasjer, og det er behov for mye overflatearbeid med skraping og maling. Vinduer og veranda må settes i stand, og vi er også forberedt på skjulte skader.

Hus trenger også å bli brukt. Men hva kan det brukes til? Styret i venneforeningen har arrangert flere møter lokalt, og engasjert Byantropologene til å delta på innspillmøter med beboere og arrangementer. Elever fra Jaer skole har brukt området en dag. De var særlig opptatt av mulighetene stedet gir for aktivitet, og den omkringliggende naturen engasjerte flere. De pekte også på et sted hvor man kunne «leve seg inn i fortiden» og noen tenkte på Linaro som et «naturmuseum». Parallelt med restaureringsarbeidet ønsker vi å bygge opp aktivitet rundt Sto-

regården, og starte i det små med å etablere Storegården Linaro som et nabolagshus med aktiv bruk av friluftsområdet

Styret har også brukt tiden siden etablering til å pleie kontakt med kommunen, både administrativt og med politiske partier. Kommunen ga signaler om at de kunne bevilge to millioner, hvis foreningen kunne skaffe de resterende midlene. Med bakgrunn i tilstandsrapporten, ble det satt opp et budsjett på 6,4 millioner. Forprosjektet ga et godt grunnlag for søknaden til Sparebankstiftelsen og Norsk kulturarv (Uni-stiftelsen). I skrivende stund har de bevilget henholdsvis 4.260.000 kroner og 100.000 kroner. Arbeidet med restaurering av Storegården Linaro kan nå settes i gang. Vi forventer å bruke de neste to årene på prosjektet, og ser fram til å bevare det vi kan og forbruke minst mulig, bortsett fra arbeidstimer, dem blir det nok av!

Ta gjerne kontakt med oss i Storegårdens venner Linaro om du ønsker mer informasjon eller bli medlem, følg gruppen vår på facebook: Storegårdens venner Linaro. Det blir også en nettside www.linaro.no